UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Q. SEPTIMII|| FLORENTIS|| TERTVLLIANI|| CARTHAGINIENSIS|| PRESBYTERI, OPERA|| QVÆ HACTENVS REPERIRI|| POTVERVNT OMNIA:||

Tertullianus, Quintus Septimius Florens

Antverpiae, 1584

Paradoxa Tertvlliani, Cvm Antidoto Iacobi Pamelii.

urn:nbn:de:hbz:466:1-73633

Visual Library

PARADOXA TERTVLLIANI, CVM ANTIDOTO IACOBI PAMELII.

1. De Angelis desertoribus qui duxerunt filias hominum. *Tom. 2. Lib. de Idolol. c. 9. n. 47. Libro de Habitu mulieb. c. 2. n. 17. lib. de Cultu fœmin. c. 10. n. 56. & lib. de Velandis virgin. c. 7. n. 52. Item Tom. 3. lib. 5. adu. Marc. c. 18. n. 291.*

HIVS Paradoxi Tertullianus primus Auctor non est, neque postremus; sed sicuti partim adnotauimus ad lib. de Habitu virg. vbi maximè ex proposito illud tractat, ante eum Ioseph. Antiquit. lib. 1. S. Iustinus Mart. Apolog. vtraque, Athenag. in Apol. Clemens Alex. lib. 3. & 5. Stromat. post eum Lactant. lib. 2. Instit. diuin. c. 15. S. Cyprian. lib. de Disc. & hab. virg. num. 54. Euseb. lib. 5. Euang. præpar. & Method. serm. de Resurr. Caussam erroris dedit, quòd LXX. editio Græca vetus, quam illi secuti sunt, post Philonem legeret: οἱ ἄγγελοι τοῦ θεοῦ, & Latina Italica, vel SS. Ambros. August. Procopio testibus, angeli Dei, pro eo quod postea lectum inuenitur οἱ υἱοὶ τοῦ θεοῦ, & Latinè, filij Dei, quam vtramque agnouerunt suo tempore SS. August. & Procopius. Verùm pulcrè eam sententiam per absurditatem refutat S. Chrysost. hom. 22. in Genesin, adserens nusquam alibi in scripturis sacris (nempè iuxta editionem LXX. quam solam nouerat) vocari angelos filios Dei. item S. Ambros. lib. de Noe & arca cap. 4. S. August. qu. 3. in Gen. & latiùs lib. 15. de Ciuit. Dei cap. 15. S. Epiphan. Epit. diuin. dogmat. & Procopius in Comment. quorum Chrysost. & August. etiam auctoritatem libri Enoch, quo niti videtur Tertullianus, impugnant. Qui omnes & angelos & filios Dei, posteros Seth, vtpotè Dei cultores, interpretantur, sicuti etiam B. Hieron. lib. de Tradit. Hebr. in Genesin; denique Ven. Beda, Hrabanus noster & Haymo Comm. in Gen. Scribentes & in scripturis sacris frequenter angelorum nomine viros fideles & iustos appellari. Quid? quòd Philastrius lib. de hæres. cap. 108. inter hæreseis recenset, eos qui adserunt angelos miscuisse se cum fœminis ante diluuium, & inde natos esse gigantes.

2. De Angelorum apparitionibus in vera humana carne. *Tom. 3. lib. 3. adu. Marc. c. 9. n. 61. ac c. 11. num. 72.*

IDENTVR quidem tale quid sonare verba illa Tertulliani: *Dehinc scito, nec illud concedi tibi, vt putatiua fuerit in angelis caro, sed veræ & solidæ substantiæ humanæ.* Sed in aliis libris eodem conscriptis tempore, ita seipsum explicat, sicuti adnotauimus ad lib. de Carne Christi c. 6. n. 60. vt nihil certi ea de re voluerit adserere; alioqui enim sibi videbitur contrarius. *Constat* (inquit ibi) *angelos carnem propriam non gestasse, vt puta natura substantiæ spiritalis, & si corporis alicuius, sui tamen generis, in carnem autem humanam transfigurabilis ad tempus, vt videri & congredi cum hominibus possint.* Et apertiùs lib. de Resurr. carn. c. 62. *Quia & angeli*, inquit, *aliquando tamquam homines fuerunt, edendo, bibendo, & pedes lauacro porrigendo: Humanam enim superficiem induerant salua intus substantia propria.* Hoc sufficere vbique visum est Auctori, quòd dogmati Apellis non consentiret, qui ex aërea substantia angelos creatos dicebat, vt ne videretur illi & in hoc consentire, quòd Christi corpus ex ætherea materia originem haberet suam. Atqui qualia corpora, & vnde adsumsa ab angelis fuerint, etiam hodie controuersum est apud Magistrum Sententiarum lib. 2. dist. 8. §. 4. Nos loco iam citato cum S. Bernardo de hoc sententiam nostram suspendere maluimus quàm certi quid definire. An autem senserit Auctor, quod illi quidam impingunt, *corporeos esse angelos & dæmonas*, non immeritò dubitare licet. Maximè quum Auctor, etsi videatur hic *sui generis corpus* angelis tribuere, tamen faciat eos *substantiæ spiritalis*, sicuti etiã non semel in Apologetico, & nominatim c. 22. spiritales vires & angelis & dæmonibus adtribuit, & spiritus vocat. Magis tamen recepta est, mihíque placet eorum sententia, qui incorporeos faciunt; inter quos veniunt commemorandi SS. Dionys. Areop. cap. 2. cœlest. Hierarch. Athanas. de commun. essent. Patris & Filij & Spiritussancti, Chrysost. homil. 22. in Gen. Cyrill. lib. 4. in Ioann. c. 10.

3. De Anima primi hominis ex materia Dei. *Tom. 3. lib. 4. adu. Marc. c. 37. n. 611.*

HVC quidem pertinere videntur illa Auctoris verba, explicantis illud Luc. 20. Reddite quæ sunt Dei Deo: *Hominem igitur reddi iubet creatori, in cuius imagine & similitudine & nomine & materia expressus est.* Qui locus fortassis in caussa fuit, vti sic scribat de illo Gennad. lib. de Dogmat. Eccles. Nihil ex Trinitatis essentia ad creaturarum naturam credamus deductum, vt Plato & *Tertullianus.* Verùm quum S. August. qui toties deducit animam non posse partem Dei dici, nihil tale illi adtribuat,

ego etiam à tam absurda hæresi ipsum purgandum existimo. Atque adeò nihil illum aliud voluisse dicere quàm quòd ex *adflatu Dei* sit animæ origo, iuxta illud Gen.2. *Et flauit Deus flatum vitæ in faciem hominis, & factus est homo in animam viuam*, sicuti frequentissimè ipse inculcat, maximè verò lib. de Anima c.11. Quo loco sicuti etiam lib.de Bapt. c. 5. num.43. eam interpretationem consentire ostēdimus cum SS. Iren.Prudentio, Chrysost.August. & Theodoreto. Quorum iste: Nomine flatus, inquit, non intelligimus partem aliquam essentiæ diuinæ secundum Cerdonis & Marcionis rabiem, sed animæ naturam per id denotari, quòd anima spiritus sit rationalis & intellectualis. Quæ verba mihi etiam aliam coniecturam faciunt, loqui Auctorem nō ex sua, sed ex Marcionis sententia, præsertim quum ex Fragmentis lib.de Censu Animæ adu. Hermog. Tomo quarto constet, sensisse illum animam longè Deo inferiorem, vtpotè passibilem, etsi immortalem. Et verò etiam repetendum, quod vtrobique adnotauimus, rectè censuisse S.August.lib.de hæres.quòd Philastrius multas hæreses recensuerit quæ hæreseis non sunt; qualis est non hæresis, sed Catholica Patrum sententia, quæ *flatum* seu spiraculum vitæ de anima rationali interpretatur.

4. De Animabus posterorum Adæ ex traduce, *Tom. 3. lib. de Anima c.9.n.123.c.19.n.256. c.22.n.294. & integris capitibus 27. & 36.*

PARADOXON istud Tertulliano adscribunt Rufinus Apolog.pro Origene, & S. Hieron. lib. 2. & 3. Apolog. adu.eundem, quorum ille nihil definiendum putat, hîc satis dubiè loquitur, quamquam magis sentire videatur esse damnatam sententiam. Nam tum ibi, tum maximè Apolog. ad Pammach. aduersus Errores Ioann. Hierosol. disertis verbis dicit, Ecclesiasticam esse sententiam, Deum nouas quotidie animas corporibus iam conceptis infundere, adlegans ad id scripturas Ioan.5.Zachar.12. Psal. 32. Quamquam interim Epist. 99. quæ est ad Marcellinum & Anapsychiam, mitiùs loquatur, & illud quidem sibi videri scribat, sed ad S. Augustinum remittat, vtpotè nihil vobis certi definire, quòd illum legisset, dubiam adhuc suspendere sententiam. Adludens ad Epist. illius ad se scriptas, & 157. ad Optatum de Origine animarum. In qua Tertullianum non tam damnat quòd ex traduce, quàm quòd corporeas animas faceret, de quo Paradoxo paulopòst latiùs. Nam & illi, inquit, qui animas ex illa vna propagari adserunt, quam Deus primo homini dedit, atque ita eas ex parentibus trahi dicunt; si Tertulliani opinionem sequantur, profectò eas non spiritus, sed corpora esse contendunt, & corpulentis seminibus exoriri. Quo peruersius quid dici potest? Neque hoc Tertullianum somniasse mirandum est, qui etiam ipsum Creatorem Deum, non esse nisi corpus opinatur. Sed de illo quoque Paradoxo infrà ex eodem Augustino latiùs. Gēnadius autem lib. Eccles.dogmat. (quem vel hinc patet S. August. non esse) enarratis Origenis sententia, & iam dicta, vti dicit, Luciferianorum Cyrilli, & aliquorum Latinorum (inter quos hauddubiè Tertullianus) definit, formato iam corpore animam à Deo creari & infundi. Nec aliter Auctor Dialogi de Animarum origine inter SS. Hieron. & August. Nos tamen nihil tamquam fidei docere maluimus; quandoquidem & Ecclesia tot iam inde celebratis Conciliis nihil expressè, quod quidem sciam, definitum reliquerit. Sufficiet autem quædam in Adnotationibus adiecisse, quibus tum S.Hieron.sententiam mihi magis probari significauimus, tum ad Argumenta Tertulliani absurda, qui sentit ex corpulentis seminibus animam exoriri, ex S. August. & Lactantio paucis respondimus.

5. De Animæ sexu. *Ibid. c.36.*

HOC quidem colligit Tertullianus ex prædicto Paradoxo. Si enim anima simul seminatur cum corpore, videtur illud consequi, sed disertis verbis contrariam definiunt sententiam S. Cyrill. Hierosol. Catech.4. & S.August. lib.1.de Anim. & eius origine ad Vincentium c. 8. Huius verba quædam adduximus in Adnotat.nostris, quò Lectorem remittimus. Ille sic habet: Omnes Animæ tam virorum quàm mulierum pulcræ & similes sunt, sed membra tantum corporis discrimen faciunt.

6. Animam peccatricem potius quàm carnem, *Tom.3.lib.de Anima, integro c.40. & c.58. n.650. & lib.5.adu. Marc. c.10.n.165.*

AD istud Paradoxum in hæc verba adludit, & eadem opera confutat Petrus Lombardus, verbis etiam à nobis illic citatis lib.2.Sentent.c.31. Putauerunt, inquit, quidam secundum Animam trahi originale peccatum, non solùm secundum carnem, quia non solùm carnem, sed & animam ex traduce arbitrati sunt. Ideóque sicut de corrupta carne caro seminatur, ita etiam de Anima peccatrice Animam peccatricem corruptione originali infectam à gignentibus trahi. Hoc autem, inquit, fides Catholica respuit, & tamquam veritati aduersum damnat, quæ non Animas, sed carnem solam ex traduce esse admittit. Adlegauimus ibidem n.455. pro contraria sententia SS. Ambros. & August. locos ab eodem Lombardo citatos.

7. De

7. De Anima corporea. *Tom.1. Apolog. c.48. n.608. ac 609. & Tom.3. lib. de Anima, integris capitibus 5. 6. 7. 8. 9. 22. 36. 37. lib. de Carne Christi, c. 11. n. 98. lib. de Resurr. carnis, c. 17. n. 131. c. 45. n. 320. & c. 53. n. 384. lib. 5. adu. Marc. c. 10. n. 158. & c. 15. n. 248.* Quòd proinde propriè spiritus non sit, *Ibid. lib. de Anim. c. 11. & Tom. 4. in Fragmentis lib. de Censu Animæ adu. Hermogenem.*

PARADOXON istud Auctori impingunt SS. August. lib. 10. de Gen. ad litt. duobus vltimis capitibus, & lib. de hæres. & Fulgent. lib. 2. de fide ad Petrum. Sed non tam quòd *corpoream* faciat (quod aliquo sensu commodè in Hilario, Cassiano, & Hieronymo adscripto Commentario in Iob, quidam interpretantur) atque quòd *effigiatam & coloratam* dicat, ille arguit. Sic enim loco priori: Denique *Tertullianus*, inquit, quia corpus esse animam credidit, non ob aliud fecit, nisi quòd eam incorpoream cogitare non potuit, & ideò timuit ne nihil esset, si corpus non esset. Qui sanè, quamquam acutus est, interdum contra opinionem suam visa veritate superatur. Quum enim animæ *colorem* daret *aëreum ac lucidum*; ventum est ad sensus quibus eam membratim quasi corpus instituere conatus est, & ait: *Hic erit homo interior, alius exterior, dupliciter vnus; habens & ille oculos & aures suas, quibus populus Deum videre & audire debuerat, habens & ceteros artus, per quos in cogitationibus vtitur, & in somnis fungitur.* Ecce quibus auribus & quibus oculis debuit audire & videre Deum populus, quibus anima in somnis fungitur; quum si ipsum *Tertullianum* quisquam videret in somnis, numquam se diceret ab eo visum, & cum eo locutum, quem vicissim ipse non vidisset. Postremò si Anima seipsam videt in somnis, quum iacentibus vtique vno in loco membris corporis sui, ipsa per varias imagines euagatur, quas videt; quis eam vidit aliquando in somnis *aërei coloris ac lucidi*, nisi fortè vt cetera, quæ similiter falsò videt? Nam & hoc potest videre, sed absit, vt eam talem, quum euigilauerit, credat; alioquin, quando se aliter viderit, quod magis crebrum est; aut mutata erit anima eius, aut nec tunc animæ videtur substantia, sed imago corporis incorporea, quæ miro modo sicut in cogitatione formatur. Quis enim Æthiops non penè semper se nigrum videt in somnis; aut si in alio colore se vidit, non magis miratus est, si fuit cum illo memoria? *Aereo* tamen *colore* ac *lucido* nescio vtrum se vmquam vidisset, si numquam istum legisset, vel audisset. Quid quòd ducuntur homines talibus visis, & de scripturis nobis volunt præscribere tale aliquid esse non animam, sed ipsum Deum, qualis figuraliter Sanctorum spiritibus demonstratus est, qualis etiam in sermone allegorico ponitur. Similia quippè sunt illa visa talibus dictis, ac sic errant, constituentes in corde suo simulacra vanæ opinionis, nec intelligentes ita Sanctos de suis visis talibus iudicasse, qualiter iudicant, si talia diuinitùs in figuris dicta legerent vel audirent; sicut septem spicæ, & septem boues, septem anni sunt; sicut linteum quatuor lineis alligatum, velut discus plenus variis animalibus, orbis terrarum est cum omnibus gentibus; sic etiam cetera, & multo magis quæ de rebus incorporeis, corporalibus significantur, non rebus, sed imaginibus. Et item sequenti capite: Noluit tamen *Tertullianus* animam crescere substantia sicut corpus; adferens etiam timoris sui caussam, *ne etiam decrescere substantia dicatur*, inquit, *atque ita & defectura credatur*; & tamen quia per corpus eam localiter tendit, non inuenit exitum incrementorum eius, quam vult de semine exiguo æquari corporis quantitati, & ait: *Sed vis eius, in quo naturalia peculia consita retinentur, saluo substantiæ modulo, quo à primordio inflata est, paulatim cum carne producitur in membris.* Hoc fortè non intelligeremus, nisi adhibita similitudine eorum quæ videmus, planum faceret quod dicebat. *Constitue*, inquit, *certum pondus auri, vel argenti rudem adhuc massam, collectus habitus est illi, & futuro interim minor, tamen continens intra lineam moduli totum, quod natura est auri vel argenti; dehinc quum in laminam massa laxatur, maior efficitur initio suo, per dilatationem ponderis certi, non per adiectionem, dum extenditur, non dum augetur. Et si sic quoque augetur, dum extenditur; licet enim & habitu augeri cum statu non liceat, tunc & splendor ipse perhibetur auri vel argenti qui prius fuerat quidè & in massa, sed obscurior, non tamen nullus. Tunc & alij atque alij habitus accedunt pro facilitate materiæ, qua duxerit eam qui agit, nihil conferens modulo nisi effigiem. Ita & animæ incrementa reputanda non substantiua, sed prouocatiua.* Quis hunc crederet cum isto corde tam disertum esse potuisse? sed tremenda ista sunt, non ridenda; ad hoc enim numquam cogeretur, si aliquid cogitare posset quod & sit, & corpus non sit. Quid autem absurdius quàm putare massam cuiuspiam metalli ex aliqua parte crescere posse dum tunditur, nisi decrescat ex altera, vel augeri latitudine, nisi crassitudine minuatur? Aut vllum esse corpus manente naturæ suæ quantitate, quod vndique crescat nisi rarescat? Quomodo igitur implebit anima ex illa stilla seminis magnitudinem corporis quod animat, si & ipsa corpus est, cuius substantia nullo accessu crescat? quomodo, inquam, implebit carnem, quam viuificat, nisi tanto rarior fuerit, quanto grandius quod animauerit? Timuit videlicet, ne deficeret etiam minuendo si crescret, & non timuit vt deficeret rarescendo, quum non crescret. Sed quid amplius immorer, quando & sermo pergit in prolixiorem modum, quàm petit terminandi necessitas, & sententia mea iam satis sit nota, vel quid certum teneam, vel vnde adhuc dubitem, & quare dubitem. Loco item posteriori: *Animam* dicit *immortalem*, quidem, sed eam *effigiatum corpus* esse contendit. Hactenus S. Augustinus. Nos etiam Adnotationibus nostris in c. 6. & 8. ex S. Gregorio & Nysseno & Nazianzeno, ac Claudiano de Statu animæ argumenta Platonicorum de anima incorporea confirmauimus, & in c. 7. ac partim 8. argumenta ipsius Auctoris, vel ex scripturis quædam, non concludere, ex SS. Iustino Mart. Gregorio Nysseno, August. Epiphanio, & dicto Claudiano ostendimus; & c. 9. n. 109. & 110. citauimus contra animæ effigiem, & Platonem, & Clementem Alexandrinum. Deinde c. 11. adlegauimus locum Auctoris lib. de Pœnitent. c. 3. n. 12. vbi contrarium antea senserat, *animam* vocans *spiritum, Dei adflatu consummatum.* Neque verò ex scripturis Isaiæ 42.

& 57. quas ibi pro se citat, concludi potest animam spiritum in aliis scripturis non vocari. Ceterùm quo sensu corpus possit dici Anima, sese explicat lib. aduers. Hermogen. c.35. n. 124. in hæc verba: *vt concedam*, inquit, *aliquid esse incorporale de substantiis dumtaxat, quum ipsa substantia corpus sit rei cuiusque.* Videtur itaque ad id absurditatis de *anima aërei & lucidi coloris* fuisse seductus, per falsas quasdam *reuelationes*, cuiusdam Montanisticæ fœminæ, non quidem Priscillæ aut Maximillæ (vti aliquando existimauimus) quæ iamdudum antea suspendio perierant, sed cuiusdam earum discipulæ, sicuti patet, ex dicto lib. de Anima c.9. n.111. Idipsum Paradoxon adtribuit alicubi Origeni S. Hieron. atque adeò etiam ad illius opera hoc Antidotum vsui esse poterit.

8. Animam nihil pati posse sine corpore, *Tom. 1. Apolog. c. 48. n. 609. lib. de Testim. Anim. cap. 4. num. 14.*

MAGDENBVRGENSES Centuriatores non inter Paradoxa, sed inter dogmata fidei illud collocant, & ex *Tertulliani* iam dicto loco confirmant, sed frustrà. Ipse enim Auctor, quasi retractãs quod initio fidei non satis cautè pronuntiauerat, postea de fide Catholica meliùs institutus, lib. de Anima, integro cap. vlt. latè & pulcrè deducit: *Animas pati interim apud inferos*, id est vsque ad iudicium extremum; vbi inter cetera: *Quid ergo fiet in tempore isto? Dormiemus? At enim animæ nec in viuentibus dormiunt. Iam verò quàm iniquissimum etiam apud inferos, si & nocentibus adhuc illic benè est? Nonne & de suo sufficit sibi ad titulum passionis? quotiens illæso corpore anima sola torquetur bile, ira, tædio plerumque nec sibi noto? Adeò nouit & apud inferos anima dolere sine carne, quia & in carne illæsa si volet, dolet. Hoc si ex arbitrio suo in vita, quãto magis ex iudicio Dei post mortem? Nam & solos cogitatus & nudas voluntates censura diuina persequitur. Ergo propter hoc congruentissimum est, animam, licet non exspectata carne, puniri, quod non sociata carne commisit. In summa, quum carcerem illum, quod Euangelium demonstrat* (Matth. 5.) *Inferos intelligimus, & nouissimum quadrantem, modicum quodque delictum illic luendum interpretamur; nemo dubitabit, animam aliquid pensare apud inferos.* Idipsum etiam inculcat lib. de Resurr. carnis, c.17. n.133. ac 134. Ad quod caput etiam adduximus similia testimonia Auctoris quæst. & respons. inter opera S. Iustini Mart. Lactantij & S. Augustini, & indicauimus eam esse conformem Patrum sententiam.

9. Animas Sanctorum in sinu Abrahæ, seu Paradiso, siue sub altari, seu loco non cœlesti, sed tamen Inferis superiori, foueri & gaudere, ad diem vsque iudicij Domini. *Tom. 1. Apolog. c. 47. n. 601. Tom. 3. lib. de Anim. c. 7. n. 94. 95. 96. 97. c. 9. n. 124. c. 55. n. 606. 608. 610. 611. c. 56. n. 622. ac cap. vlt. n. 644. Lib. de Resurr. carn. c. 17. n. 132. 134. lib. 3. adu. Marc. c. 24. n. 189. 190. lib. 4. adu. Marc. c. 34. n. 548. 549. 550. 551. & Scorp. adu. Gnost. c. 12. n. 95. Tom. 4. lib. de Iudic. Domini c. 11. n. 15. & in Fragment. lib. de Parad. Denique Tom. 5. Nouatiani lib. de Trinit. c. 1. n. 10.*

HVIC Paradoxo non solùm apud Tertull. & Nouatianum, sed etiam apud alios Veteres occasionem dederunt, tum Lazari siue historia siue Parabola, Luc. 16. quem vidit diues in sinu Abrahæ, tum visio S. Ioannis Apostoli Apocal. 6. qua vidit animas Martyrum sub altari indutas stolis albis, quibus dictum est vt requiescerent, donec impleretur numerus conseruorum suorum; tum denique illud Christi ad latronem, Luc. 23. Hodie mecum eris in paradiso. Hinc enim, quum viderent distinguendum esse statum animarum sine corpore ad futurum vsque iudicium, à statu perfectiori animarum cum corporibus post resurrectionem vniuersalem, dictis *sinus Abrahæ, quietis placidæ sub altari, & paradisi* appellationibus nuncuparunt: Quemadmodum statum illum secundum econtrariò *cœlestem sinum, altare superius*, & *cœlestem portum*. Non verò, quòd sentirent animas Sanctorum tantisper carere diuini intuitus gloria, sicuti hodie Anabaptistæ & Cornelius Agrippa eorum asseclа, vtpotè qui legissent apud Apostolum Philipp. 1. Desiderium habeo dissolui, & esse cum Christo. Item illud 2. Cor. 5. Bonam voluntatem habemus peregrinari à corpore, & præsentes esse ad Dominũ. Et illud de ipsa Dei visione: Nunc videmus per speculum in ænigmate, tunc autem facie ad faciem. Certè ipse Auctor suam sententiam indicare videtur in hæc verba dict. lib. de Anim. cap. 56. num. 622. *vsquequò perfectum illud repromittitur ad angelicæ plenitudinis mensuram temperatum.* Siquis interim apud eum sit locus, aut alios Patres, qui hanc commodam interpretationem non recipiat; meminerit Lector, hunc errorem non officere eruditioni & pietati tam illustrium Scriptorum, quum Ecclesia illorum temporibus nihil adhuc certi de hoc articulo credendum statuisset. Sed citra Synodum Oecumenicam Florentinam, quæ post primam damnationem, factam Epist. Decretalibus Innocentij tertij & Benedicti 11. id definiuit, aliter sentire non licet. Illius aduersus errores Armenorum hæc sunt verba: Definimus illorum animas, qui post baptisma susceptum nullam omninò peccati maculam incurrerunt, illas etiam, quæ post contractam peccati maculam vel in suis corporibus, vel eisdem exutæ corporibus, prout superiùs dictum est, sunt purgatæ, in cœlum mox recipi, & intueri clarè ipsum Dominum trinum & vnum, sicuti est; pro meritorum tamen diuersitate alium alio perfectius; illorum autem animas, qui in actuali mortali peccato, vel solo originali decedunt, mox infernum descendere, pœnis tamen disparibus puniendas. Quid? quòd dicta scripturarum loca pro alia non faciant sententia, si diligentiùs inspiciantur. Primùm enim etsi Lazarum & alios Patres Veteris Testamenti in sinu Abrahæ, & latronem

latronem ibidem, siue in paradiso aliquandiu fuisse, satis in confesso sit; tamen inde per Christum in cœlum sunt deducti, iuxta illud Psalm. 67. & Ephes. 4. Ascendens Christus in altum, captiuam duxit captiuitatem; id est vel ipso Apostolo Interprete: super omnes cœlos. Deinde loco illo citato Apocal. 6. S. Augustinus stolas albas interpretatur Serm. 4. de Sollemn. Sanct. mercedem baptismi, præmiũ Martyrij, & gaudium cœlestis patriæ; adlegans ad hoc verba sequentia Apoc. 7. Stabant ante thronum in conspectu agni, amicti, stolis albis, & palmæ in manibus eorum. vnde concludit: Stant in conspectu agni ante thronum Dei coronati, nulla illic ratione à contemplanda eius gloria separandi. Nos itaque locos similes & Cypriani & eiusdem S. Augustini, ac SS. Ambrosij & Chrysost. (apud quos etiam loca quædam obscura reperiuntur) citauimus in Adnotat. nostris ad Epist. S. Cypriani 16. num. 19. Adnotauit etiam aliquot pro nobis loca Feu-ardentius in S. Irenæo, contra quàm alij sentiunt lib. 1. c. 2. n. 3. & alibi. Si quis plura desideret, videat Sixt. Senens. Bibl. Sanctæ l. 5. Adn. 169. & l. 6. Adn. 264. & 345. Hîc interim addemus, quòd Auctor, vbi lib. de Anim. c. 55. *solis Martyribus patère paradisum* dicit, quum alibi *omnium Sanctorum commune receptaculum* vocet; sic explicet B. Cyprianus eius discipulus Epist. 52. ad Antonin. Aliud est ad veniam stare, aliud ad gloriam peruenire, aliud missum in carcerem non exire inde donec soluat nouissimum quadrantem, aliud statim fidei & virtutis accipere mercedem; aliud pro peccatis longo dolore cruciatum emundari & purgari diu igne, aliud peccata passione purgasse, aliud denique pendêre in die iudicij ad sententiam Domini, aliud statim à Domino coronari. Quod ipsum facere ad confirmandam traditionem Ecclesiæ de Purgatorio, ibidem adnotauimus n. 59. & ad Tertull. lib. de Anima c. 55. n. 611. Ceterùm Auctori, qui *omnes animas* etiam *fidelium piorum sequestrari* vult vsque ad diem iudicij, prorsus contraria est illa B. August. adfirmatio lib. 20. de Ciuit. Dei: Iam inde quo sanguis Christi antiquos sanctos ex inferis eruit, deinceps boni fideles, effuso illo pretio redempti, prorsus inferos nesciunt.

10. Animarum Mortuorum omnem exhibitionem incorporalem præstigias esse. *Tom. 3. lib. de Anim. c. 57. n. 643.*

PRIMA quidem facie videtur istud Paradoxum, sed agit Tertullian. ex instituto contra *Simonis Magi* discipulos *hæreticos, qui etiam Prophetarum animas ab inferis mouere se spondebant*, quod non nisi *mendacio in anima Samuelis Pythonico spiritui licuisse*, 1. Reg. 18. ipse sentit; sed *transfiguratum Satanam in angelum lucis*; de quo etiam alios Patres quosdam dubitasse ibidem adnotauimus n. 638. Deinde seipsum explicat adiiciens: *nulli animæ inferos patere*, idque adprobans ex dictis Abrahæ ad diuitem Luc. 16. Quum interim fateatur *quasdam animas in corpora Dei virtute posse reuocari*; quidni & ex peculiari Dei priuilegio extra corpus etiam exhiberi? maximè quum (de quo etiam ibi n. 643.) exemplum habeamus in Libris Machabæorum de apparitione Oniæ sacerdotis & Hieremiæ Prophetæ. Vt vt sit, S. Augustinus pulcrè hac de re sic scripsit lib. de Cura pro mort. c. 10. 11. 15. ac 16. Narrantur visa quædam, feruntur mortui nonnulli vel in somnis, vel alio quocumque modo apparuisse viuentibus, atque vbi eorum corpora iacerent inhumata nescientibus, locis demonstratis admonuisse, vt sibi sepultura quæ defuerat, præberetur. Hæc si falsa esse responderimus contra quorumdam scripta fidelium (vtpotè exempli gratia, S. Ambrosij Serm. de Inuentione corporum SS. Geruasij & Protasij, & S. Luciani de Inuentione corporis S. Stephani Protomartyris, & aliorum) & contra eorum sensus qui talia sibi accidisse confirmant; impudenter venire videbimur. Angelicis igitur operationibus fieri, inquit, crediderim, siue permittatur desuper, siue iubeatur. Id autem aliquando vtiliter fit, siue ad viuorum qualecumque solatium, siue vt his admonitionibus generi humano sepulturæ commẽdetur humanitas. Deinde post multa in vtramque partem productis argumentis, sic concludit: Mitti quoque ad viuos aliquos ex mortuis, sicut econtrariò Paulus ex viuis in paradisum raptus est, diuina scriptura testatur. Nam Samuel Propheta defunctus viuo Sauli Regi futura prædixit (quamuis nonnulli, inter quos, vti iam dixi, Auctor noster, non ipsum fuisse, qui potuisset magicis artibus euocari, sed aliquem spiritum tam malis operibus congruentem illius existiment similitudinem figurasse) quum liber Ecclesiasticus, quem Iesus filius Sirach scripsisse traditur, & propter eloquij nonnullam similitudinem Salomonis (etiam ab ipso Tertulliano alicubi) pronuntiatur, contineat in laude Patrum (c. 46.) quòd Samuel etiam mortuus prophetauerit. Sed si huic libro, ex Hebræorum, quia in eo non est, Canone contradicitur; quid de Mose dicturi sumus, qui certè & in Deuteronomio mortuus, & in Euangelio cum Helia, qui mortuus non est (Matth. 17.) legitur apparuisse viuentibus? Hinc & illa soluitur quæstio, quonam modo Martyres, ipsis beneficiis quæ dantur orantibus, indicant se interesse rebus humanis, si nesciunt mortui quid agant viui. Non enim solis beneficiorum effectibus, verùm etiam ipsis hominum adspectibus, Confessorem apparuisse Felicem (quod ipsum etiam S. Paulinus adtestatur Carmine in Felicem) quum à Barbaris Nola oppugnaretur, audiuimus, non incertis rumoribus, sed testibus certis. Verùm ista diuinitùs exhibentur longè aliter quàm sese habet vsitatus ordo, singulis creaturarum generibus attributus. Quamquam ista quæstio (inquit) vires intelligentiæ meæ vincat, quemadmodum opitulentur Martyres his quos per eos certum est adiuuari. Res hæc altior est quàm vt à me possit adtingi, & abstrusior, quàm vt à me valeat perscrutari; & ideò quid horum duorum sit, an verò fortassis vtrumque, vt aliquando ista fiant per ipsam præsentiam Martyrum, aliquando per angelos suscipientes personam Martyrum, definire non audeo; mallem à scientibus ista perquirere. Quæ ipsa in compendium contraxit Auctor libri de Spiritu & anima c. 29. exstans inter opera B. Augustini.

11. Animas hominum pessimas post mortem in Dæmonas verti. *S. August. lib. de hæres. ad Quoduultdeum.*

ISTVD Paradoxum non tam Tertulliano tribuendum quàm Tertullianistis, suprà adnotauimus ad finem Vitæ Auctoris; quòd illis id nominatim adtribuant B. Isidorus, Honorius, Hrabanus, & Gratianus in hæreticorum Catalogis. Quo fit, vt etiam apud B. Augustin. censeamus legi debere: dicunt: & paulopòst: credunt; pro: dicit; &: credit; maximè quum nihil tale reperire sit in scriptis Tertulliani; neque illi vspiam, sed Origeni id adscribat B. Hieron. Epist. 59. ad Auitum, & lib. 2. adu. Rufin. Ea verò tam est absurda, vt non alia confutatione opus habeat, quàm quòd hæresis nomine damnata sit, tum à scriptoribus iam dictis, tum à Sexta Synodo, etsi paulo obscuriùs in Origene & eius complicibus Act. 11. Epist. Sophron. Patriarchæ Hieros. Orta quippè ex Platonis schola, qui vel Auctore teste lib. de Anima c. 23. 24. & 28. aiebat animas hinc in cœlos abire vnde venerant, & rursus huc redire. Cui nimium quid tribuebant Origenes & hæretici reliqui, vt verissimũ sit quod non semel Auctor repetit: *Patriarchas hæreticorum esse Philosophos.* Immò verò quòd eadem ratione sequeretur bonos homines in angelos conuerti, expressè negat ipse. Sic enim lib. adu. Valent. c. 32. n. 362. *Et tamen illuc habeo deuertere, vbi post excessum omninò non nubitur, vbi superindui potius, quàm despoliari; vbi etsi despolior, sexui meo deputor; angelis non angelus aut angela.* Denique lib. de Anima c. 56. n. 622. *non angelorum substantiam hominibus pollicetur,* sed *perfectum ad angelicæ plenitudinis mensuram temperatum.* Deinde lib. de Resurr. car. c. 62. n. 428. *Denique*, inquit, *non dixit: Erunt angeli ne homines negaret, sed tamquam angeli vt homines denegaret. Non abstulit substantiam cui similitudinem adtribuit.* Quare satis mirari nequeo (sicuti etiam adnotaui ad lib. 3. adu. Marc. c. 9. n. 68.) Guidonem Carmelitam lib. de hæres. c. 36. Tertulliano vtramque hanc hæresim adscribere; quas rectiùs Philastrius lib. de hæres. inter innominatas sine Auctore certo collocat.

12. De baptizandis hæreticis, eo quòd apud illos omnia veritati extranea & contraria. *Tom. 3. lib. de Præscript. adu. hæret. c. 12. n. 78. ac 80. & lib. de Baptis. c. 15. n. 106. Tom. 4. inter fragmenta lib. de Baptis. Græci, Tom. 5. lib. de Pudic. c. 19. n. 162.*

DE hoc Agrippini Carthaginiensis, aliorúmque Coëpiscoporum, & Tertulliani, ac postmodùm S. Cypriani, aliorúmque Africæ & Cappadociæ Episcoporum Paradoxo, ne hìc sim prolixior, videat Lector Adnotat. nostras in Epist. S. Cypriani LXX. ad Ianuarium, LXXI. ad Quintũ, LXXII. ad Stephanum, LXXIII. ad Iubaianum, LXXIIII. ad Pompeium, & LXXVI. ad Magnum; item Cócilium Carthaginiense sub ipso celebratum, & Vitam eiusdem ad annos Domini 252. ac 256. item Firmiliani ad Cypr. Epistolam inter eius Opera LXXV. denique Adnotat. nostras in Tertull. ad fragmenta lib. de Baptis. & in Vita eiusdem etiam nostra ad annum Domini 101. Quibus adiicio non mirum cuipiam debere videri, si Agrippinus cum suis Coëpiscopis tale Decretum de baptizãdis iis, qui ex hæresi ad Catholicam reuertebantur, ediderit, & Tertull. scripto Græcè iam dicto libro adprobauerit. Nam plerique vsque ad id temporis hæretici, aut non eundem Deum, aut non eundem Christum confitebantur, atque adeò in Regula fidei ab Apostolis tradita (quam posteriores Patres ad hunc vsque diem Symbolum fidei vocant) non conueniebant; quum tamen sollemne semper fuerit, *obsignare* (vti loquitur Auctor) *fidem in Patre, Filio, & Spiritusancto, adiecta necessariò Ecclesiæ mentione*, sicuti latiùs videre est Adnot. nostris ad lib. de Baptis. n. 2. inter Baptismi ceremonias, & c. 6. n. 45. 46. ac 47. Certè eodem modo interpretatur Carolus Bouius Apost. canonem 47. & 5. Clement. Romani Constit. Apost. lib. 6. c. 15. Hinc & Synodus Nicena 1. Can. 19. & eiusdem ætatis Synod. Laodicena C. 8. & Concil. Arelat. 1. Can. 17. Paulianistas & Cataphrygas baptizari debere definit; quibus addidit Synod. 11. Constantinopolitana Can. 7. Eunomianos, Sabellianos & Galatas hæreticos; Synodus denique 6. in Trullo celebrata, Manichæos, Valentinianos, Marcionistas & similes. Atqui tẽpore Tertulliani potissimùm florebant *Hermogeniani* (quos eadem cum Praxeanistis & Paulianistis sensisse tradit S. August. lib. de hæres. c. 41. 44. & 45.) *Praxeani, Cataphrygas, Valentiniani, Marcionitæ*, & eius adseclæ *Apelletiani*; denique & *Quintillianistæ*, contra quos ex professo Latinum librum, ex quo fragmenta Libri Græci desumpta sunt, de Baptismo Auctor conscripsit De illis verum est illud Auctoris lib. de Præscript. adu. hæret. *apud illos omnia extranea & contraria nostræ veritati*; & illud lib. de Baptis. *Non idem Deus est nobis & illis, nec idem Christus; ideò nec baptismus vnus, quia non idem.* Quod satis constat de Hermogenianis, Praxeanis, Cataphrygibus, & Quintillianistis, qui aut vnicam agnoscebant in Deitate personam, aut Patripassiani fuerunt. De Marcionitis, Valentinianis, & Apelletianis, vel ipse August. dubitat, lib. 3. de Baptis. c. 15. an verbis Euangelicis in nomine Patris & Filij & Spiritussancti baptizauerint, eo quòd & de Deo, & de Christo malè senserint. Quare & nobis (sicuti de Paulianis scribit B. August.) credere licet eos regulam baptismatis non tenuisse, & (iuxta quod loquuntur 2. & 6. Synodus) in vnam dumtaxat mersionem baptizasse. Quamquam interim S. Augustinus lib. 6. de Baptis. c. 25. etiam illum pro vero baptismo agnoscat, cuius precibus quædam inseruntur contra catholicam fidem, dummodò verbis Euangelicis consacretur. Atque adeò ad similia S. Cypriani verba, qualia Auctoris, eo quòd in genere ea adlegauit contra hæreticos omnes, Antidotum adferre solet libris septem de baptismo contra Donatistas, qui omnium hæreticorum baptisma impugnabant. Imprimis ad id quod dictum est, *baptismum vnum esse, & hæreticorum baptismum veritati non esse*, quod habet l. de Pudic. l. 2. c. 3. respondet & S. August. l. 5. c. 21. & 29. lib. 6. c. 8. 9. 12. 13. Ad illud:

Nemo

Nemo inde strui potest vnde destruitur. Nemo ab eo illuminatur, à quo contenebratur, lib.4. cap. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. sicuti etiam ad illa supradicta: *Non idem Deus est nobis & illis, nec idem Christus*. ibidem & lib. 5. c. 26. Ad illud: *Apud hæreticos extranea aut aduersaria veritati omnia*, lib.6. c.40. Ad illud denique: *Baptismum quum ritè non habeant, non habent, nec possunt accipere quia non habent*; lib. 7. c. 29. 33. 35. & 43. Ceterùm hoc vnum hîc repetendum, quòd fateatur non semel Augustinus, neque Agrippinum, neque Cyprianum cum suis emissuros fuisse Decretum tam generale aduersus hæreticorum baptismum, si aliquid aliquo Concilio plenario definitum fuisset; sicuti postea, exceptis solis Paulianistis, à Niceno generali 1. vti iam dictum est.

13. De Christo Dei Spiritu. *Tom.1. Apolog.c.21.n.314. Tom.2. l. de Orat. c.1. n.2. Tom. 3. Aduers. Marc. lib.1.c.19.n.127. lib.3.c.6.n.38.39. ac c.16.n.116. lib.4.c.21.n.314. & lib. adu. Prax. c.26.n.155.*

DE hac phrasi Veterũ, verba S. Hieron. adnotauimus in c.4. Epist. ad Gal. & Epist. ad Pammach. & Ocean. de errorib. Origenis, in librum S. Cypriani de Idol. vanitate n. 71. Multi, inquit, per imperitiam scripturarum, (quod & Firmianus in octauo ad Demet. Epistolarum libro facit,) adserunt Spiritum sanctum sæpè Patrem, sæpè Filium nominari. Quod vsqueadeò verum est, vt præter Lactantium eandem sit reperire apud Auctores Librorum de Montib. Syna & Sion, & adu. Iud. qui insecuti sunt Christum, in operibus S. Cypriani nostris. Eodem hauddubiè pertinet, quòd toties *Christum Dei spiritum* appellet Tertull. idque eodem sensu quo Deus spiritus vocatur Ioã. 3. & 1. Ioan. 4. Alioqui distinctas ab eo, sicuti ab aliis etiam Veteribus, tres in diuinitate personas, Patrem, Filium, & Spiritum sanctum constat ex eodem lib. adu. Prax. c. 2. n. 24. c. 4. n. 40. c. 8. n. 60. c. 9. n. 61. c. 13. n. 75. ac 78. & illo ipso c. 26. n. 158. c. 30. n. 183. denique c. 30. n. 182. Quibus locis illud longè apertissimum, quum *Spiritum sanctum* vocat, *tertium numen diuinitatis, & tertium nomen maiestatis.*

14. De Christo reuelato per prædicationem, anno Tiberij Cæsaris xij. passo anno eiusdem xv. *Tom.1. l. adu. Iud. c.8. n.82. & Tom.3. l.1. adu. Marc. c.15. n.102.*

QVAMQVAM varient priori loco exemplaria Tertulliani, tamen eam eius fuisse sententiam adserit Euseb. in Chronic. & ex posteriori loco patet, immò & ex priori eodem cap. n. 92. vbi *passionem Domini* collocat *Coss. Rubellio Gemino & Rufio seu Fusio Gemino*, quorum Consulatus incidit in annum xv. Tiberij. In quo illum sunt imitati Iul. African. lib. de tempor. apud S. Hieron. Comm. in Danielem, Lactant. lib.4. c.10. Paul. Oros. l.7. c.10. Atqui quum id sit contra expressa Euangelij verba Luc. 3. vbi anno xv. Imperij Tiberij Cæsaris baptizatus legitur, fateri oportet humanitùs hîc aliquid Auctori illisque contigisse. Quare rectiùs Clem. Alexandr. sub finem lib.1. Stromat. Euseb. in Chronicis, Cassiodor. in Chronico emendato, Zonar. in Annal. Honor. Beda, Nicephor. in Chron. Iornandus in Annal. anno Tiberij xviij. passum Christum scribunt, ætatis nempè suæ 33. iam incepto. De Consulatu quo passio Christi contigit, non ita conueniunt omnes. S. August. l.18. de Ciuit. Dei c. vlt. & Seuerus Sulpitius Hist. sacræ lib.2. fortassis auctoritate ducti Tertulliani, non examinatis Fastis Consularibus, sub duobus Geminis collocant, sicuti etiam suprascripti loco priori Auctores. Recentiores aliquot, qui Dominum anno ætatis xxxiiii. passum scribunt, Consules adsignant Galbam & Syllam, qui anno Tiberij xix. Consulatum gesserunt. Verùm Euangelio magis conformis est eorum sententia, & nominatim Cassiodori castigatioris, qui annum passionis adsignant Consulibus Cn. Domitio L. F. L. u. Ahenobarbo & A. Vitellio P. F. Q. u. cum quibus consentiunt adeò omnes supranominati, qui anno Tiberij xviii. passum Christum scribunt. Qui plura desiderat, videat Paullum Middelburgensem Episcopum Forosempronianum libris 33. de anno & die Passionis Domini. Hoc vnum adiiciam, quod habet S. August. lib.2. de Doctrina Christ. Ignorantia Cõsulatus quo natus est Dominus, vel quo passus est, nõnullos coëgit errare, vt putarent quadraginta sex annorũ ætate passum esse Dominum, quia per tot annos ædificatum est templum, quod imaginem Dominici corporis habebat. Vbi fortassis tacitè significat S. Irenæum lib.2. c.39. & 40. qui nititur probare passum Christum anno ferè quinquagesimo, & saltem post quadragesimum ætatis annum ex illo Ioan. 8. Quinquaginta annos nondum habes. Et verò ignorantiam illam Consulatus contigisse verisimile est ex variis Fastorum Consularium exemplaribus. Quorum quosdam citans, prorsus alios quàm hodie exstant, Epiphan. hær. 51. Saluatorem passum scribit Vinnicio Cassióque Coss. quorum Consulatus incidit dumtaxat in xiiii. Tiberij annum iuxta castigatiores Fastos. Facit pro eodem liber ille Consulatuum MS. in quo adnotauit Cuspinianus in Cassiod. Consules collocari duos Geminos anno xviii. Tiberij.

15. De Deo corporeo, eo quòd nihil incorporale sit. *Tom. 2. lib. de Pœnit. c.3. n. 12. Tom.3. lib. adu. Hermog. c.35. n. 124. lib. de Carne Christi, c.11. n.97. ac 98. lib.2. adu. Marc. c. 16. n.100. & apertissimè lib. adu. Praxean c.7. n. 53.*

VNC errorem Tertulliano adscripserunt iam olim S. August. locis mox citandis, S. Fulgent. lib. 2. de fid. ad Petr. & Gennad. lib. de Dogmat. Eccles. Verùm S. August. eum excusat his verbis lib. 10. de Gen. ad litt. c. vlt. Timẽs ne nihil esset, si corpus non esset, nec de Deo valuit aliter sapere.

Qui sanè quamquam (sic enim lego, pro: quoniam) acutus est, interdum contra opinionem suam visa veritate superatur. Quid enim verius dicere potuit, quàm id quod ait quodam in loco (nempè lib. de Anima c.7.n.98.) *Omne corporale passibile est?* Debuit ergo mutare sententiam, qua alibi dixerat (nempè lib.adu.Prax.) etiam *Deum corpus esse*. Neque enim arbitror eum ita desipuisse, vt etiam Dei naturam passibilem crederet, vt iam Christus, non in carne tantùm, neque in carne & anima, sed in ipso verbo, per quod facta sunt omnia, passibilis & commutabilis esse credatur; quod absit à corde Christiano. Et rursum ibidem verbis etiam suprà citatis: Sed tremenda sunt ista, non ridenda. Ad hæc enim numquam cogeretur, si aliquid cogitare posset, quod & sit, & corpus non sit. Rursum lib. de hęres. ad Quoduuld. hær.86. Ipsum etiam Deum corporeum esse dicit, licet non effigiatum (vbi adludere videtur ad lib. 2. adu. Marc.) Nec tamen hinc hæreticus creditur factus. Posset enim quoquo modo putari, ipsam naturam substantiámque diuinam corpus vocare, non tale corpus, cuius partes aliæ maiores, aliæ minores, valeant vel debeat cogitari, qualia sunt omnia, quæ propriè dicimus corpora (quamuis de Anima tale aliquid sentiat) sed potuit (vt dixi) propterea putari *corpus Deum* dicere, quia non est nihil, non est inanitas, non est corporis vel animæ qualitas, sed vbique talis, & per locorum spatia nulla partitus, in sua tamẽ natura atque substantia immutabiliter permanet. Certè ipse Auctor satis se explicat. Sic enim lib. adu. Hermog. *Vt concedam interim esse aliquid incorporale, de substantiis dumtaxat; quum ipsa substantia corpus sit rei cuiusque*; & lib. de Anim. c.7.n.96. *Nihil enim, si non corpus*. Item lib. de Carne Christi: *Quum autem sit, habeat necesse est aliquid, per quod est. Si habet aliquid per quod est, hoc erit corpus eius. Omne quod est, corpus est sui generis; nihil est incorporale, nisi quod non est*. Denique lib. 2. adu. Marc. *Nam & dexteram*, inquit, *& oculos & pedes Dei legimus, nec ideò tamen humanis comparabuntur, quia de appellatione sociantur. Quanta erit diuersitas diuini corporis & humani sub eisdem nominibus membrorum*, &c. Ceterùm *Deum incorporeum* docent ceteri Patres omnes, & inter hæreses collocant contrarium affirmare, sicuti patet ex Philastrio, S. August. Epiphan. Theodoreto, Damasceno, Isidoro, Hrabano in Catalogis hæreticorum, quum Audianorum siue Anthropomorphitarum faciunt mentionem.

16. De Dei ira. *Tom.1. lib. de Testim. Animæ, cap.2. num.7. Tom.3. lib. de Anim. cap.16. num. 211. Aduers. Marc. lib.1. cap. 26. num.181. lib.2. cap.16. num.94. lib. 4. cap.15. num. 195. & cap. 31. num.507.*

PRIMA quidem facie videtur Tertullianus *Deo* adtribuere *iram* dictis locis, sed vbique ferè *vindictam*, seu *vltionem Dei* interpretatur. Et verò id inculcare eum oportuit toties, non solùm contra Gentes, sicuti primo loco, sed maximè adu. Marcionem, qui *Deum* adserebat *bonum* dumtaxat, non verò *vindicem* aut *iudicem*. Quo fit vt latissimè aduersus illum disputet, & contrarium ex scripturis ostendat, illis vsus subinde, quæ *iræ Dei*, atque adeò *vindictæ* mentionem faciunt; maximè lib. 1. adu. Marc. c. 25. 26. 27. & 28. lib.2. c.11. 12. 13. 14. 15. & 16. Est quidem locus vnus, vbi *motus animi* in Deo videtur agnoscere; sed præterquàm quòd ibidem *æmulari*, *irasci*, interpretatur, *damnare*, *vexare*, postremo omnium loco se magis explicat, quum *moueri Deum*, & *motus in Deo*, pro ira accipit. Denique prorsus seipsum explicat dicto c. 16. lib.2. in hæc verba: *Siue ira, siue æmulatio, siue sæuitia, debita hæc omnia sunt seueritati, sicut seueritas debitum est iustitiæ*. Deinde quum obiecisset verba Marcionis: *Si Deus irascitur & æmulatur, & extollitur, & exacerbatur, ergo & corrumpetur, ergo & morietur*. Scitè admodum respondet: *Stultissimi qui de humanis diuina prædicant; vt quoniam in homine corruptoriæ conditionis habentur huiusmodi passiones, idcirco & in Deo eiusdem status existimentur. Discerne substantias, & suos eis distribue sensus, tam diuersos, quàm substantiæ exigunt, licet vocabulis communicare videantur. Nam & dexteram, & oculos, & pedes Dei legimus; nec ideò tamen humanis comparabuntur, quia de appellatione sociantur.*

17. Ecclesiam esse in tribus, etiam laicis. *Tom.5. lib. de Exhortat. castit. cap.7. num. 40. & lib. de Pudic. cap. 21. num. 191.*

NON malè Tertull. lib. de Pœnitent. cap.10.n. 60. dixerat, vtpotè ante omnem hæresim: *In vno & altero Ecclesia est*; vtpotè qui ibi adluderet ad illud Matth.18. Vbi sunt duo vel tres congregati in nomine meo, ibi sum in medio eorum, quum premisisset paulopriùs: Dic Ecclesiæ. Quod tamen de præfectis Ecclesiæ Episcopis, non verò de laicis interpretantur Veteres omnes, ipse quoque eodem loco loquens de sacerdotibus, quibus fiebat exomologesis. Prorsus etiam catholicum est illud lib. de Baptis. cap.6. num. 47. *Vbi tres, id est, Pater, & Filius, & Spiritussanctus, ibi Ecclesia, quæ trium corpus est*. Verùm ad hæresim pertinet, sicut etiam in Vita eius adnotauimus, illud lib. de Exhort. castit. *Sed & vbi tres, Ecclesia est, licet laici. Vnusquisque enim de fide sua viuit*; maximè quum iisdem ferè verbis idipsum repetat lib. de Pudicit. ex quo loco colligitur eò venisse eum dementiæ, vti existimauerit *Ecclesiam* fuisse *in tribus*, nempè, Montano, Prisca, & Maximilla; quò pertinet quod ibi præterea negat, *Ecclesiam esse numerum Episcoporum*. Verùm latè contrarium deduximus Adnot. nostris in locum priorem, vel ex ipso Tertulliano adhuc Catholico; vti etiam aduersus Magdenburgenses, qui inde colligebant Ecclesiam esse in paucis. Siquis plura desideret, perlegat libros, quotquot scripsit S. August. contra Donatistas, qui scripturas tum veteris, tum Noui Testamenti vndiquaque congessit, quibus constet non in vno solo terrarum loco, vtpotè Africa, Ecclesiam esse, sed toto orbe terrarum dispersam, iuxta & vaticinia Prophetarum, & Apostolorum testimonia sole clariora. Quò Lectorem remittimus, ne hûc proli-

xiores

xiores ſimus. Hoc vnum addemus, ad eandem eius hæreſim pertinere, quod ait Tom.2. lib.de Coron. milit.cap.4.num.47. *An non putas omni fideli licere concipere & conſtituere, dumtaxat quod Deo congruat?*

18. De Ecſtaſi *ſiue* amentia, *ſiue* ſpiritu Prophetico, Montani & inſanarum Vatum Priſcillæ & Maximillæ, & ſimilium. *Tom. 2. lib. de Virgin. veland. cap.1.nu.12. Tom. 3. lib. de Anima c. 9. n. III. c. 45. n. 488. c. 47. n. 543. lib. de Reſurr. carn.c.11. n.98.ac c. vlt.n. 436. Adu. Marc. lib. 4. c. 22. n. 325. & lib. 5. c. 8. n. 135. ac 136. lib. adu. Prax.c.1.n.7. 8. ac 10. & c.15.n.93. ac c. 30. n. 183. Denique in Fragmentis librorum ſeptem de Ecſtaſi.*

IS TAM hæreſim Tertulliano iam olim impegerunt S.Pacianus, S.Hieron.& Nicephorus locis citatis ad Fragmenta librorum eius *De Ecſtaſi*, Tom. 4. vbi ex eodem Hieron. & Epiphan. oſtendimus *Ecſtaſin in Adamo*, Gen.2.fuiſſe *profundum ſoporem, non mentis euictionem, & ecſtaſin in Apoſtolis* (Matth. 17. ac Luc. 9.) *Petro, Ioanne, ac Iacobo*, neque *amentiam* fuiſſe, ſed admirationis ecſtaſin, neque etiam cum Prophetia aliqua coniunctam. Deinde ex Apoſtolo 1.Cor.14. quamtumuis contrarium Auctor eliciat, addita perperàm clauſula : *in ecſtaſi*; conſtare Spiritum Prophetarum Prophetis ſubiectum eſſe, vtpotè quum (iuxta Hieron.verba ibi citata,& Origen.Hom.6.in Ezechielem) Prophetia, viſio vocetur, quam adeò intelligebant Prophetæ,propterea Videntes appellati, non verò vt amentes inuiti loquebantur, aut ſine mente ſonum dabãt.Vnde colligere eſt reuera *amentiam* fuiſſe,non *Prophetiam*, in Montano & eius Pſeudoprophetiſſis, atque adeò Deo diſponente factum eſſe,vt vel hac appellatione ſibi ipſi contradiceret Auctor. Idipſum pulcrè ante illos aduerſus Montanum deduxit Apollinarius Hierapolitanus Epiſcopus apud Euſeb. lib.5.c.15. ſcribens illos ſpiritu quodam maligno abreptos, derepentè furore & mentis inſania (quam *ecſtaſin* vocabant) exagitatos, peregrinas quaſdam voces fundere, & contrà quàm Eccleſiæ conſuetudo, cùm traditione, tum ſucceſsione antiquitùs ab Apoſtolorum temporibus eouſque deriuata poſtulabat, prophetare ſcilicet, cœpiſſe. Citat ille (apud Euſeb. c. ſequ.) & Miltiadis librum aduerſus eundem, in quo oſtendit, minimè credi oportere,quemquam *Prophetam* furore percitum *prophetare* ſolere. Neque enim (vti ex illo citat) quemquam Veteris aut noui Teſtamenti *Prophetam* adlegare poterunt, qui inſano ſpiritu (per *ecſtaſin*) ad hunc modum fuerint aliquando exagitati. Neque de Agabo, neque de Iuda, neque de Sila, neque de Philippi filiabus Act. 11. 15. 21.) neque de Ammia ex Philadelphia, neque de Quadrato (cuius meminit Hieron. Catal. Script.Eccleſ.) neque de aliis quibuſuis præterea, quòd væſano ipſorum more illa ex parte aliquando prophetauerint, omninò gloriari poterunt. Quorum nomina propterea ſeſe recenſuiſſe poſtmodùm indicat,quòd iactitarent,mulieres illas Montani illis omnibus in Prophetiæ munus proximè ſucceſſiſſe; non aliter atque (teſte Hieronymo loco iam citato) in libris *ſeptem de Ecſtaſi*, quorum ſeptimum ſcripſit aduerſus Apollonium Tertullianus, in confirmationem eiuſdem illarum Pſeudoprophetiæ ſcripſit, *Melitonem à pleriſque ſuorum Prophetam putatum*, vt ita tacitè ſucceſsionem quandam Prophetiæ tanquam veræ inſinuaret.Denique Apollonius libro ſuo aduerſus Cataphrygas (vti legitur apud Euſeb. eiuſdem l.c.17.) teſtatur Zoticum Epiſcopum Comanæ, quum Pepuzam aduentaſſet,ibi Maximilla prophetare ſe ſimulante, inſanum in illa ſpiritum deprehendiſſe. Similiter Serapion (ibidem c. 18.) Antiochenus Epiſcopus, Beatum Sotam in Anchialo voluiſſe Priſcillæ dæmonem eiicere, ſed veteratorios illos hypocritas neutiquam permiſiſſe. Ceterùm nihil pro Auctore facit, quòd lib. 5. adu. Marc. *Prophetandi ius etiam mulieres habere* contendat, ex eo quòd 1.Cor. 11. Apoſtolus *Mulieri etiam prophetanti velamen imponat:* quia non veram Prophetiam, ſed mentis amentiam fuiſſe in inſanis illis vatibus Priſcilla & Maximilla iam probatum eſt : vt taceam quòd illas impugnet ipſe adhuc Catholicus, lib.de Præſcript.adu.hæret. c.41. in hæc verba : *Ipſæ mulieres hæreticæ quàm procaces : quæ audeant docere, contendere, exorciſmos agere, curationes repromittere,forſitan & tinguere*,ſicuti latiùs ibi deduximus,n.260.261.262.ac 263.& ad Lib. de Bapt. adu. *Quintillam*, etiam Montanicæ factionis fœminam, num.2.

19. Filium Dei Chriſtum, ſemper viſum ab hominibus, in vera, etſi non nata carne. *Tom. 1.lib. aduerſ. Iud. c. 9. n. 114. 115.Tom.3.lib.de Carne Chriſti c.6.n. 58. adu. Marc. lib.2. c. 27. n. 187. 189. lib. 3. c. 6. n. 39. c. 9. n. 65. lib. 5. c. 19. n. 296. lib. adu. Prax. c. 14. nu. 86. 87. c.16. n. 96. 98. 100. 101. & Tom. 4. lib. 5. adu. Marc. carm. c. 5. n. 8.*

NON illud Paradoxum videtur, quod ſcribit Tertullianus, *Filium Dei*, non Patrem, quoties id in ſcripturis legitur, *viſum vel auditum ab hominibus*, nempè quum apparuit *Adamo*, Gen.3. *Noe*, Gen.9. *Abraham*, Gen.12. 17. 18. *Loth*, Gen. 19. *Agar*, Gen. 22. *Iacob*, Gen. 26. 32. 35. & *Moyſi*, Exod. 3. & ſequ. 32. ac 33. quum id deſumpſerit ad verbum ferè ex S. Iuſtino Mart. Dialogo adu.Tryphonem, & partim ex S. Iren. lib. 3. c. 6. ac lib. 4. c.23. & eos ſequantur Nouatianus lib. de Trinit. cap. 25. 26. 27. B. Cyprian. lib. 2. Teſtim. adu. Iud. c. 5. & 6. ex iis locis comprobantes, Chriſtum non hominem ſolùm aut angelum, ſed & Deum fuiſſe appellatum: nec aliter S. Ambr. Præfat.in Lucam, S.Epiph.in Ancoratu, Prudentius adu. Anthropomorphitas, & Arnob. in Pſal.104. Quò videntur adducti tum verbis illis : *Deum Patrem* (ſicut legit Auctor) *nemo videbit vnquam, & viuet*, Exod. 33. ac ſimilibus, Ioan. 6. non quia Patrem quis vidit, niſi qui à Deo eſt: & econtrariò illis Chriſti, Ioã. 8. *Abraham exſultauit vt videret diem meum, vidit & gauiſus eſt.* Quamquam interim S. Auguſt.lib.3. aduerſ.

TERTULLIANO
ex emendatis omnibus
PAMELII
A V
1616.

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Maxim. c.26. & lib. 2. de Trinit. c. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. ac 17. maluerit adferere, Deum Patrem & totam Trinitatem visum dictis locis per subiectas creaturas, vt ne consentiret Maximino Arriano, cui non suffecit dictas apparitiones de Christo interpretari, sed inde colligere nitebatur Christum per diuinitatis suæ substantiam visibus humanis apparuisse; à qua hæresi procul certè abfuit Auctor, quamtumlibet eam quidem illi impingant. At illud Paradoxum est, & Tertulliano peculiare, quòd aliquot locis dicat, *visum Christum in carne vera, & solida, etsi non nata*, idque zelo non secundum scientiam, vti tantò magis probaret, aduersus Marcionem, aliósque eius assectas, *carnem Christi*, quam postea ex virgine accepit, *non phantasticam fuisse, sed veram ac solidam*, si iam olim antea in carne vera visus diceretur. Alioqui certè lib. contra Praxean, S. Iustini Mart. sententiam secutus, qui eas apparitiones figuratas fuisse adfirmat, seipsum explicat: *Dicimus enim* (inquit priori loco) *& filium suo nomine eatenus inuisibilem* (quod tamen negabat Maximinus) *qua sermo; visibilem autem fuisse ante carnem eo modo quo dicit ad Aaron & Mariam:* (Num.12.) *Etsi fuerit Prophetes in vobis, in visione cognoscar illi, & in somnio loquar illi.* Et post adlegata verba illa Exod.33. *Os ad os loquar illi in specie*, subiungit: *Igitur quum Moysi seruat conspectum suum, & colloquium facie ad faciem in futurum (nam hoc postea adimpletum est in montis secessu, sicut legimus in Euangelio*, Luc.9. *visum cum illo Moysen colloquentem) apparet retrò semper in speculo, & ænigmate, & visione, & somnio Deum, id est filium Dei, visum tam Prophetis & Patriarchis, quam & ipsi adhuc Moysi.* Nec absimiliter loco posteriori: *Ipse enim & ad humana semper colloquia descendit, ab Adam vsque ad Patriarchas & Prophetas, in visione, in somno, in speculo, in ænigmate.* Ceterùm S. Augustino locis iam citatis magis placet, vt dictis visionibus Christus quidem fuerit figuratus, sed per angelos figura dumtaxat, Deum apparuisse, id probans ex scripturis, Osee 12. vbi *angelum* fuisse dicitur, qui cum Iacob colluctatus est, & Hebr. 13. quum dicuntur quidem nescientes angelos recepisse hospitiò. Quibus adiicere licet, quòd Deum, quem sibi in rubo & in Syna apparuisse Moyses dixit, hunc ipsum S. Stephanus Act. 7. angelum fuisse testatur.

20. De Fuga in persecutione non licita. *Tom.2.lib.1.ad Vxor.c.3.n.17.lib.de Cor. milit.c.1.nu. 18. & Tom.5. libro integro eius Argumenti.*

NVNC Tertulliani errorem, quem latè deducit lib. de Fuga in persecutione, conscripto iuxta S. Hieron. Sophron. & Nicephor. adu. Ecclesiam, tam latè confutauimus nostris in illum Adnotationibus, vt non multis hîc sit opus. Vide ibidem, quod ad calcem Argumenti subiecimus, Antidotum ex ipso Auctore adhuc Catholico Tom.2. lib. de Patient. cap. 13. num. 88. S. Cypriani locis aliquot, S. Athanasij Apologia pro sua fuga, & S. August. Epist. 180. ad Honoratum: è quibus etiam ad singula penè argumenta contraria respondimus: maximè c.4. n.35. c.5. num. 39. cap.6. num.43. 47. ac 49. cap.7. num.54. cap.8. num.55. 57. ac 59. cap.9. n.60. & cap.10. num.75. Verba Auctoris citata sunt ista: *Carnis patientia in persecutionibus præliatur. Si fuga vrgeat, incommoda fugæ caro militat. Si & carcer præueniat, est in illa paupertate lucis, patientia mundi.* Quid? quòd ex dicti libri cap.11. videtur potissimùm fugam improbare *Præpositorum Ecclesiæ*, vtpotè *quibus* (etiam iuxta S. Athanas. Epist. ad Dracontium, & locum citatum S. August.) *fugere non licet, nisi grege fugiente, aut Præpositum non desiderante*, id est, non indigente eius opera: quum personalis est, vt sic loquamur, Episcoporum aut Pastorum persecutio. Quo casu etiam illis fugere licere, & multorum exemplis, & ex scripturis latè deducit S. Athanas. dicta sua Apolog. ad quã Lectorem, ne hîc prolixiores simus, remittimus. Neque quidquam pro Auctore facit, quòd *inuitet Christus ad passionem contrariam fugæ*, quum dixit: *Qui me confusus fuerit, & ego confundar eum*, Marc.6. quantumuis Scorp. aduers. Gnosticos, inde colligere videatur *Martyria præcepta esse*: quia æquè *præceptum* esse Tertullianus agnoscit illud: *Quum cœperint persequi vos, fugite de ciuitate in ciuitatem*: quia neutrum præceptum videtur, nisi secundum personas, tempora & caussas: hoc quidem tempore persecutionis ob fidem Christi, iis quibus per animarum curam abesse licet: illud verò, si adprehensi fuerimus, vel in ipsa fuga. Præterquàm etiam quòd vtrumque apud Matth. eodem capite contineatur, oportet sanam accipiat interpretationem, ne sibi Euangelista contrarius videatur.

21. De Iob, quòd filiis ei non restitutis, voluntariam orbitatem sit passus. *Tom. 2. lib. de Patient. cap. 14. num. 98.*

IN exemplaribus libri Iob, quæ viderat Tertullianus, desideratum fuisse videtur, quod de filiis septem & filiabus tribus ei restitutis legitur in Hebræis, Chaldæis, Græcis, & Latinis exemplaribus: atque hinc factum opinor, vti peculiare istud, quod apud neminem Veterum reperire potui, Paradoxon sit secutus. Certè pluribus id improbare superfluum foret, quum eiusdem ferè ætatis Origenes, Homil. 6. in Ezechiel. illud legisse se significet, & post eum Patres omnes, tam veteres, quàm mediæ ætatis, & recentiores. Quibus Auctor consentiret, si dumtaxat dixisset, *Iob reliqua quæ amiserat, reduplicata possedisse, exceptis filiis*, vtpotè quos septem dumtaxat recepit, atque adeò totidem quot antea. Id propterea interpretantur Philippus Presbyter, S. Gregorius Papa, Beda, & Rupertus Comment. in Iob, quòd septem priores filij adhuc viuere censerentur apud Deum.

22. De Maria Virgine, quòd communi lege patefacti corporis Christum pepererit. *Tom. 3. lib. de Carne Christi, cap. 4. num. 31. cap. 20. num. 155. cap. 23. num. 174. ac 175. Adu. Marc. lib. 3. cap. 11. num. 78. l. 4. c. 21. n. 311. & l. 5. c. 19. n. 304.*

TALE quid Tertullianum scripsisse satis manifestum est, sicut etiam Origenem hom. 14. in Lucam, & S. Ambros. in eundem. Verùm possunt intelligi, iuxta quod interpretatur S. Thomas Aquinas alicubi, de tali patefactione vteri, quæ claustra virginitatis nõ violauerit, sicuti etiam nos adnotauimus ad illud Luc. 2. pro se citatum ab Auctore: *Omne masculinum adaperiens vuluam*, ad dict. lib. de Carne Christi num. 175. adductis ad hoc testimoniis Græci cuiusdam interpretis, & S. Hieron. qui agnoscunt Christum nondum apertam vuluam virginalem aperuisse supernaturaliter, & clausam naturaliter seruasse, iuxta Ezechielis vaticinium, de porta Orientali clausa, per quam solus Pontifex egreditur, quæ nihilominus semper clausa permanet. Quò pertinet etiam S. Ambr. comparatio Epist. 81. vbi scribit, Christum sic exisse de vtero virginis, sicut aquæ fluxerunt de petra; denique illud Auctoris loco secundo citato dicti libri: *Quid fuerit nouitatis in Christo ex virgine nascendi, palàm est; scilicet hoc solummodò quòd ex virgine*; significans ibidem, & aliis locis hîc citatis, se illud vsqueadeò vrsisse, vt *verum* probaret *partum Christi ex virgine*, contra Marcionem, qui phantasticum dicebat. Postmodùm interim, vbi satis fuit ea hæresis confutata, maluerunt Patres definire, Virginem Deiparam clauso vtero incorruptibiliter peperisse.

23. De Maria virgine semel nuptura post partum. *Tom. 2. lib. de Veland. virg. c. 6. n. 48. Tom. 3. lib. de Carne Christi c. 23. n. 174. & Tom. 5. lib. de Monog. c. 8. n. 55.*

TATIS quidem obscurè in hanc hæresim impingere videtur Auctor, ita vt aliquo modo sanum sensum possint eius verba recipere; verùm quandoquidem S. Hieron. quum illum pro se citasset hæreticus Heluidius, non neget illum tale quid scripsisse, neque ego ab ea ipsum excusandum putaui. Respondere sufficeret id, quod B. Hieron. de Tertulliano: Non aliud dico, quàm hominem Ecclesiæ non fuisse. Verùm quia seductum fuisse verisimile est iisdem, quibus Heluidium, Euangelistarum verbis, Matth. 12. Luc. 8. Ioan. 7. *de fratribus Domini*, quos *verè fratres*, vti & *verè matrem* fuisse *Christi*, iam dict. lib. de Carne Christi cap. 7. num. 67. adserit, vti carnis Christi veritatem tanto comprobaret magis, aliquid de eius phrasis intellectu adiiciendum est. Origenes, Hilarius, Euthymius, & Theophyl. in Matthæum, Euseb. lib. 2. hist. Eccles. cap. 1. S. Epiphan. l. 3. Panarij aduersus Antidicomarianitas, S. Ambros. & Oecum. in Comm. cap. 2. ad Galath. *Fratres Domini* putant appellari filios Ioseph ex Maria Cleopæ fratris sui vidua, ex qua liberos sex sustulerit, vtpotè Iacobum, Ioseph, Simonem, Iudam & fratres eius; Id'que (vel teste Origene) iuxta Euangelium, quod Petri aut Iacobi titulum habebat. Verùm rectiùs S. Hieron. in Comm. Quidam *fratres Domini* de alia vxore Ioseph filios suspicantur, sequentes deliramenta Apocryphorum, & à quadam Escha muliercula confingentes. Nos autem (inquit) sicut in libro, quem aduersus Heluidium scripsimus, continetur, *fratres Domini*, non filios Ioseph, sed consobrinos saluatoris, intelligimus, Mariæ liberos materteræ Domini, quæ esse dicitur mater Iacobi minoris, & Ioseph, & Iudæ; quos in Euangelio *fratres Domini* legimus appellatos; fratres enim consobrinos dici, omnis scriptura demonstrat. Vbi adludit tum ad scripturas de Loth fratre Abrahæ, Gen. 13. tum ad Matth. cap. 27. vbi iuxta crucem adstitisse dicitur Maria Iacobi, & Iose seu Ioseph mater. quod de matre Domini non posse intelligi rectè adnotauit Euthymius. Ceterùm vide definitionem Ecclesiasticam hac de re apud S. Fulgentium lib. de Fide ad Petrum inter opera B. Augustini.

24. De mille annis post resurrectionem corporum. *Lib. de Resurr. carn. c. 25. nu. 203. Aduers. Marc. lib. 1. cap. 29. num. 203. lib. 3. cap. 24. num. 191. & sequ. lib. 4. cap. 29. num. 471. & Tom. 4. in Fragment. libri de Spe fidelium.*

QVID Tertullianus hac de re senserit, satis arbitror deduxisse me Tom. 4. ad Fragmenta libri de Spe Fidelium ex ipsis eius verbis, nempè, *in terra quidem regnum Christi nobis repromissum ante cœlum post primam resurrectionem*, sed tamen ita, *vt in eo reficiantur sancti omnium spiritalium bonorum copia.* Quam etsi erroneam, vtcumque tolerabilem tamen fatetur B. Augustinus lib. 20. de Ciuit. Dei, quantum opinor, quòd eam etiam sit reperire apud S. Irenæum lib. 5. de hæres. cap. 32. 33. 34. 35. ac S. Iustinum Martyrem, Dialogo adu. Tryphonem, & Melitonem, qui in hoc sunt imitati, vel S. Hieron. auctore, Papiam. Quibus adsentiuntur etiam Apollinarius, qui frustrà libros Dionysij Alexandrini contra Nepotem nisus fuit impugnare, Lactant. lib. 2. cap. 13. ac lib. 7. cap. 24. Victorinus in Apocalypsin, antequàm à S. Hieron. emendaretur, &, eodem teste, Seuerus in Gallo Dialogo de Vita S. Martini. Quamquam etiã illis imputet (vti & Tertulliano, sed, quantum apparet, non rectè) Gennad. l. de Dogmat. Eccles. potus & cibi deliciis fruituros sanctos. Alioqui certè, longè diuersam patet fuisse Cerinthi, Marci, ac Nepotis hæresin, de quibus ipse ibidem, & Euseb. lib. 3. c. 22. ac lib. 7. c. 20. post eum, & Nicephorus alicubi, aliorúmque Chiliastarum seu Milliariorum, aduersùm quos agit S. Epiphan. hær. 76. Vtpotè qui (sicuti & hodierni quidam Anabaptistæ) in illo etiam nuptiarum copulam; immò Cerinthus & Marcus omnia libidinum genera exspectabant, &, vti S. Hieron. adserit, iuxta Iudæorum δευτερώσεις

circuncisionis iniuriam, instaurationem templi, taurorum & arietum victimas, ocium Sabbati, & cunctarum gentium seruitutem, atque adeò bella, exercitus, triumphos, superatorum neces, mortémque centenarij peccatoris. Porrò quum omnibus iis imposuerit illud Apocalypseos S. Ioannis Apostoli (nam illi adscribunt omnes illi) cap. 20. *Hæc est resurrectio prima*, beatus est sanctus, qui habet partem in resurrectione prima, in his erunt sacerdotes Domini & Christi, *& regnabunt cum illo mille annis*; de eius loci intellectu aliquid hîc adiiciendum est. B. Hieron. Præfatione in lib. 18. Isai. Apocalypsin, non iuxta litteram, sicuti à Iudaizantibus, sed spiritaliter, vt scripta est, edisserendam dicit; quod ipsum disertis verbis facit Comm. MS. Victorini in Apocal. à se emendato; Dionysium opinor Alexandrinum secutus, dictis aduer. Nepotem libris. S. August. apertiùs lib. de Ciuit. Dei 20. cap. 7. 8. 9. *primam resurrectionem* interpretatur animarum resurrectionem, etiam in scripturis agnitam, secundam corporum, & *mille annos*, aut tempus gratiæ, quæ remanebit ad seculi finem, eo loquendi genere, quo pars significatur à toto, aut pro annis omnibus huius seculi, vt perfecto numero notetur ipsa temporis plenitudo. Quem sequuntur Ambrosio adscriptus Commentarius, Primasius, Andreas & Arethas, ac Beda Comm. in Apocalypsin. Neque etiam pro illis facit quod legitur Apoc. 21. de *ciuitate Hierusalem descendente* in terram nouam. Quia ipse Apostolus Ioannes indicat se loqui de Hierusalem non terrena, quum addit: Et templum non vidi in ea (quod tamen aliqui ipsorum, vti supradictum est, etiam restitutum iri sentiebant:) Dominus enim Deus omnipotens templum illius est & agnus. Proinde de Ecclesia rectiùs Patres alij interpretantur, & militante in hoc seculo, cuius fundamenta duodecim Apostoli, & in cœlis postmodùm regnante. Sicuti etiam illud Gal. 4. de *Hierusalem* libera, *quæ est mater nostra*; vbi repugnantia est in ipso adiecto: *quæ sursum est*; quæ etiam est in illo Philipp. 3. πολίτευμα *nostrum in cœlis est*, proinde non in terris; vt mirum sit hæc pro dicta sententia ab Auctore nostro citari. Magis videbantur pro illo militare quæ habentur Isai. 65. & 66. ac Hierem. 16. ac 31. denique Ezechiel. 20. 27. 28. de *restitutione Iudææ* (ad quæ his tantùm verbis Auctor adludit) quæ nominatim citantur, partim à S. Irenæo, partim à S. Iustino Martyre; verùm pulcrè in Commentariis suis Hieron. allegoricè de Ecclesia Christum confitente, eiúsque mysteriis illa omnia interpretatur, vbique irridens mille annorum illas fabulas; quò Lectorem compendij gratia remittimus. Facilior est responsio ad scripturas Gen. 13. ac 15. quas (Irenæum imitatus) pro se citat Auctor, *de prima & secunda promissione Abrahæ semini facta*, priùs *in multitudinem arenæ*, deinde *ad instar quoque stellarum, quasi terrenæ & cœlestis dispositionis auspicia*; quia primam promissionem impletam constat multiplicatione filiorum Israël in terra Chananæorum, siue Palestina: secundam verò interpretatur Apostolus Paulus de gentium Ecclesia, Rom. 9. & Gal. 3. quo modo etiam vtramque hanc promissionem distinxit Hrabanus noster Comment. in Genes. nec minus facilis ad illud Genes. 27. vbi ad Iacob, cuius figuram Christianos ex gentibus gestare nouimus, *prima promissio est cœlestis roris, secunda terræ opimitatis*; quia illam benedictionem tamquam terrenam interpretatur vel ipse Iacob verbis suis ad Esau postmodùm prolatis, vbi dixit: Frumento, & vino, & oleo, stabiliui eum: &, si allegoricῶς velimus accipere, Procopius in Comment. de cœlesti rore interpretatur, qui instillatur piorum animis, & de terræ pinguedinibus, quas habet accipiens semen, idque centupliciter reddens. Denique facillima ad illud Luc. 12. *Quærite primùm regnum Dei, & reliqua adiicientur vobis*: quia loqui Christum de hac vita, non illa futura post resurrectionem, initium eius Christi sermonis manifestum facit: Ideò dico vobis: *Nolite curam agere animæ de victu, & corpori de vestitu*. Ceterùm partim ex Platone, Dialog. de Rep. & in Phædro, desumptum hunc Millenariorum errorem, adnotauimus ad lib. de Anima cap. 30. num. 376. vbi quum pro fabulis habeat Auctor, mirum est quòd postea in eundem impegerit: sed, sicuti satis deducit S. Hieron. Papiam, Melitonem, & alios supradictos Auctores, & maximè S. Irenæum secutus est.

25. De Nuptiis secundis damnatis tamquam stupris. *Tom. 2. lib. 1. aduer. Vxor. cap. 1 num. 11. & lib. de Veland. virgin. cap. 10. num. 84. ac cap. 11. num. 98. Tom 3. lib. aduer. Hermog. cap. 1. nu. 7. Lib. de Resurr. carn. cap. 8. num. 82. ac lib. adu. Marc. cap. 15. num. 243. denique Tom. 5. integris libris de Exhort. castit. & de Monogamia, ac lib. de Pudic. cap. 1. num. 15.*

IN hanc hæresin Montanisticam paulatim delapsus est Tertullianus. Primum, castitatis amore, librum scripsit ad Vxorem de *vnis nuptiis*, in quo quidem ab illis dehortatur, sed tamquam stupra non improbat, immò quum lib. 2. ad Vxor. si nubere velint, *saltem in Domino nubere debere; id est, Christiano*, latè deducit; non omninò tunc damnasse videtur secundas nuptias. Quamquam interim omni errore non careant hi libri duo. Imprimis quum lib. 1. cap. 1. num. 11. *secundas nuptias confusionem*, & cap. 4. num. 23. *contumeliam*, & cap. 5. num. 34. *detestabiles*, & alibi quoque *spurcas*, & *dedecus voluptuosum* appellat, quales sunt etiam loci illi iam citati lib. de Veland. virgin. De *secundis* enim *nuptiis*, his locis locutum fuisse, non de primis, vel hæc S. August. verba lib. 1. de bono viduitatis conuincunt, quæ etiam antidoti loco hîc adferuntur: Non quia, inquit, innuptarũ bonum honestum dixit Apostolus, ideò putare debemus turpe esse vinculum coniugale; alioqui etiam primas nuptias condemnabimus, quas nec Cata Phrygas, nec Nouatiani, nec disertissimus eorum adstipulator Tertullianus, turpes ausus est dicere. Deinceps lib. adu. Hermog. errorem suum magis aperit his verbis: *Legem Dei in libidinem defendi*, ac: *totus adulter, & prædicationis & carnis, nubentium contagio fœtet*. Denique Libris de Exhortat. castit. & de Monog. Montanum secutus, non solùm *stupra & adulteria & mœchiam* appellat *secundas nuptias*: sed etiam variis argumentis id probare nititur, sed frustrà, sicuti ex Antidoto Adnotationum nostrarum in vtrumque, Lectori perspicuum esse poterit, quò, ne hîc prolixiores simus,

Lectorem

Lectorem remittimus. Vbi subinde pro Catholica de *nuptiis secundis non prohibitis* sententia, citauimus B. Hieron. Epist. de Monogam. ad Ageruchiam, vulg. Gerontiam, de Viduitate ad Saluinum ac ad Pammachium; S. August. lib. de bono Viduitatis, ac lib. 2. contra aduerf. legis & Prophetarum; S. Epiphan. adu. Montanum hæres. 59. & adu. Catharos; & Commentarios Veterum super Epistolas Pauli Rom. 7. 1. Cor. 7. & 1. Cor. 5. Quibus licebit addere & illud B. Hieron. 54. Epist. ad Marcel. (qui alioqui videtur subinde iis iniquior) pro: *secundis nuptiis*: Nos secundas nuptias non tam appetimus quàm concedimus; Paulo iubente, vt viduæ adolescentulæ nubant; illi (nempè Montani sectatores) in tantum putant scelerata cõiugia iterata, vt quicumque hoc fecerit, adulter habeatur. Item illud in Epist. ad Titum etiam à nobis alibi citatum. Scripsit & Tertullianus librum de *Monogamia* hæreticum, quem Apostolo contraire, nemo qui Apostolum legerit, ignorabit. Item illud S. August. hær. 26. lib. de hæres. Ideò Tertullianus factus hæreticus, quia transiens ad Cata Phrygas, quos antè destruxerat, cœpit etiam *secundas nuptias* contra Apostolicam doctrinam *tamquam stupra* damnare.

26. De Paracleto Montano. *Tom. 2. Lib. de Veland. virg. cap. 1. num. 6. Tom. 3. lib. de Anima cap. 55. num. 613. ac 58. num. 652. lib. de Resurr. carn. cap. 11. num. 98. & cap. vlt. num. vlt. Adu. Marc. lib. 1. cap. 29. num. 203. ac lib. 5. cap. 15. num. 247. & lib. adu. Prax. cap. 1. num. 11. cap. 2. n. 22. cap. 8. num. 59. cap. 13. num. 78. Tom. 5. lib. de Monogamia, cap. 2. integro, & non semel in aliis libris sequ. de Fuga in persecutione, de Ieiuniis, & de Pudicitia.*

ADVERSVS hanc hæresin longè absurdissimam sufficere possunt ipsa Tertulliani verba ante hæresin, lib. de Præscript. adu. hæret. cap. 52. heresi 28. num. 327. vbi *blasphemiam* appellat, *eorum qui secundum Phrygas dicebantur hæreticorum, quæ in Apostolis quidem dicebant Spiritum sanctum fuisse, Paracletum non fuisse; & quæ dicebant Paracletum in Montano plura dixisse, quàm Christum in Euãgelium protulisse.* Et tamen miser, fortè ab illis seductus, quòd secundas nuptias detestarentur, tot locis iam citatis *Paracletum* vocat *Montanum*, & subinde verba illius *Paracleti* titulo citat. Immò detorquet ad suam hãc hæresin illud Ioan. 16. *Adhuc multa habeo loqui vobis, sed nondum potestis ea baiulare; quum venerit ille spiritus veritatis, deducet vos in omnem veritatem, & superueniens adnuntiabit vobis.* Quod ipsum tamen Catholicè interpretatus dicto libro de Præscript. adu. hæret. c. 8. n. 62. de Apostolis loquens: *Consequuntur mox spiritum sanctum Paracletum, qui illos deducturus esset in omnem veritatem*; & rursum: *Nationibus destinati Apostoli, ipsi quoque doctorem consequuturi erant Paracletum.* Vbi pro iisdem habet, *Spiritum sanctum, & Paracletum*; quum perperàm illi distinguerent (vti vel ex ipso Tertulliano dictum est) *Spiritum sanctum, & Paracletum*: & illud ipse contextus Euangelistæ conuincat, atque adeò sic locum illum interpretentur Veteres omnes; ex professo verò aduersus hanc hæresin S. August. Tractatibus tribus in Euangelium Ioannis: quò Lectorem compendij gratia remittimus.

27. De Pœnitentia mœchis neganda. *Tom. 5. integro libro de Pudicitia.*

DICVTI in Vita Auctoris adnotauimus, quum omninò Pœnitentiam omnem tollerent Montanus & eius sectatores Cata Phrygas (vel B. Hieron. teste Epist. non semel citata ad Marcellam, & S. Paciano Tractat. aduersus Nouatianos) in hoc ab iis dissensit Tertullianus, quòd solis *mœchis* eam *negandam* senserit; fortasis primùm seductus ab illis suæ ætatis Episcopis, qui S. Cypriano teste lib. de Lapsis, dandam mœchis pœnitentiam non putarunt. Verùm præterquàm quòd ex scripturis ille ibidem contrariam sententiam comprobet; de omnium peccatorum venię potestate in Ecclesia, Auctor adhuc Catholicus Tom. 2. libro de Pœnitentia, quem ibidem ille imitatur disertis verbis: *Pœnitentiam de omnibus delictis necessariam* deducit. Atque hoc est, quod dicit libro de Pudicit. cap. 1. num. 9. *aduersus meæ quoque sententiæ retrò penes illos societatem*; & haud absimiliter verbis etiam alibi non semel citatis S. Pacianus ad Nouatianos verba faciens: Tertullianus post hæresin vester est, nam multa inde sumsistis. Ipsum Epistola sua, & ea quam catholicus edidit, audies confitentem: *posse Ecclesiam peccata dimittere.* Item & S. Hieron. dum dicit Tertullianum in Libro, quem de Pudicitia aduersus Pœnitentiam scripsit, sententiam veterem noua opinione dissoluisse, in hoc secutum insanas & blasphemas fœminas suas. Quibus addere licebit Lectori scripta illa Veterum omnia de *Pœnitentia*, quorum à nobis facta est mentio Tom. 2. dict. lib. de Pœnitent. cap. 1. & quæ à nobis dicta sunt, tum ad illum librum, tum ad alterum illum de Pudicitia, vbi ad singula Auctoris in contrarium argumenta plerumque ex Paciano respondimus, adducta ad id præterea scripturarum aliquot explicatione sæpè ex ipso Tertulliano. Citauimus etiam ad c. 9. n. 72. & 73. S. Hier. Epist. ad Damasum de duobus filiis, vbi ex professo contra Auctorem agit, & inter cetera etiam defendit, *publicanos* fuisse, non ethnicos quod ille vòlebat, sed Iudæos; idque exemplis, Matthæi ex circumcisione Apostoli, publicanorum à Ioanne baptizatorum, & publicani orantis in templo, Luc. 5. 7. ac 18. qui si ethnici fuissent, cum illis Christus non habuisset conuiuium, ne legem solueret, neque hìc in templum admissus fuisset. Et verò, quoties id in Christo denotabant, quòd cum publicanis cœtum communicaret; ferè simul coniunguntur peccatores & publicani: atque adeò quòd cum ethnicis conuiuaretur, non reprehendebatur, sed quia cum peccatoribus. Quò pertinet Pharisæi murmuratio, Luc. 7. de Peccatrice fœmina, in qua *pœnitentiam* agnoscit & *veniam* ipse Tertullianus lib. 4. adu. Marc. cap. 18. num. 265. quam tamen ethnicam nusquam Auctor *audet*

dicere, quia eius castellum Hierosolymis vicinum fuisse constat, Ioan. 11. Neque pro Auctore quidquam facit illud: *Non erit vectigal pendens ex filiis Israël*; quia, etiamsi non deberent pendere vectigal, antequàm Deo sic disponente Romanis subiecti essent; quamquam odiosum fuisse publicanorum exercitium satis constet & infame, tamen sine peccato etiam potuisse exerceri, videtur ex illis Ioannis Baptistæ ad illos verbis, Luc. 3. Nihil amplius quàm constitutum est vobis faciatis, siue vti ex Græco vertitur, exigatis. De ceteris dictas Adnotationes nostras consulat studiosus Lector.

28. De Psychicis, quo nomine Catholicis calumniam fecit. *Tom. 3. Adu. Marc. lib. 4. c. 22. num. 325. aduers. Prax. cap. 1. n. 17. Tom. 5. lib. de Monogam. cap. 1. n. 4. & 5. ac cap. 11. num. 86. 87. 88. & cap. 16. num. 120. lib. de Ieiun. aduers. Psychicos integro, & lib. de Pudicitia cap. 1. num. 8. cap. 6. num. 47. cap. 10. num. 83. & cap. 21. num. 190.*

PSYCHICOS, *animales* intelligi, satis comprobauimus, vel ex Apost. 1. Cor. 2. ad initium lib. de Ieiun. aduers. Psychicos n. 2. quod nomen, iam in hæresin lapsus, Catholicis impingit; suos Montanistas econtrariò *spiritales*, quòd spiritum Paracletum Montanum sequerentur, nuncupans; illis calumniam faciens quasi prorsus animales, *passiuitatem*, id est, licentiam vitæ sequerentur, vtpotè ad secundas nuptias transeuntes, martyria fuga vitantes, & ieiunia Montanistica improbantes. Verùm miser non animaduertit, Montanum animalem vitam gessisse, vtpotè quum scorta essent Priscilla & Maximilla, quæ relictis maritis Montanum sequebantur; & earum asseclæ Martyria Christo negato euaserint, & siquid passi sint, ob latrocinia anteacta id tolerauerint. Denique etsi tres Quadragesimas (de quo mox latiùs) celebrarent, tamen reliquo anni tempore genio indulgebãt. Neque tamen nouum id hæreticis, vt Catholicos *Psychicorum* nomine appellarint, séque spirituales; nam idipsum ridet Auctor in Valentinianis lib. contra Valent. cap. 29. & 30. S. Irenæum secutus: quod post hos etiam scripsit B. Epiphan. lib. de hæres.

29. De Quadragesimis duabus. *Tom. 5. lib. de Ieiunio aduers. Psychicos, in earum defensionem conscripto, maximè cap. 15. num. 90.*

QVVM Montanistæ, tres obseruarent quotannis plenas septem septimanarum Quadragesimas; in hoc ab illis dissensisse videtur Tertullianus, quum separata ab illis cœpit habere conuenticula, quòd duas dumtaxat. sic enim ille: *Quantula est apud nos interdictio ciborum? duas in anno hebdomadas Xerophagiarum, nec totas, exceptis scilicet Sabbatis & Dominicis, offerimus Deo.* Neque tamẽ propterea illi hæretici censendi sunt. Nam Amalarius lib. 1. de Diuinis offic. c. 36. & lib. 4. c. 37. describit piorum quorundam Ieiunia, qui tres Quadragesimas obseruarent, vnam ante Pascha, iuxta traditionem Apostolicam, alteram ex deuotione ante S. Ioannis, aut potius post Pentecosten, tertiam verò ante Natiuitatem Domini; nec absimiliter secundam Quadragesimam pro Pœnitentibus recenset Micrologus noster lib. de Obseruat. Eccles. c. 35. quæ etiam hodie quibusdam Monachis in vsu est. Quò pertinet & illud S. Hieron. Epist. ad Lucin. Beticum, ab Amalario citatum: Vtinã omni tempore ieiunare possimus, quod in Actibus Apostolorum diebus Pentecostes, & die Dominico Paulum Apostolum, & cũ eo credentes fecisse legimus; item ieiunia illa strictissima priscorum Monachorum, tam ab illo quàm à Theodoreto & Nicephoro latè descripta. Verùm hoc pro hæresi in Montanistis damnatum est, quòd necessitatem obseruandi has Quadragesimas, seu tres, seu duas vsqueadeò vrgerent, vt vel eo nomine Catholicos Psychicorum, id est, sicuti iam dictum est, Animalium hominum appellatione calũniarentur, quòd secum eas obseruare nollent. Atque hoc est quod Epist. 54. ad Marcell. adu. Montanum vrget S. Hieron. Nos (inquit) vnam Quadragesimam secundum traditionem Apostolorum tempore nobis congruo ieiunamus; illi *tres in anno faciunt Quadragesimas*, quasi tres pasci sint Saluatores; non quòd & per totum annum, excepta Pentecoste, ieiunare non liceat, sed quòd aliud sit, necessitate, aliud voluntate munus offerre. Hinc & Eusebius (iuxta emendatiorem ex Græco translationem, antea corruptam à quibusdam, vti in vniuersum Ieiunia Ecclesiastica tamquam Montanica damnarent) lib. 5. Eccl. hist. c. 17. Theodor. hæret. fabul. lib. 3. de Montanistis, & Nicephorus lib. 4. hist. Eccl. c. 22. Montanum nouas Ieiuniorum leges præter Ecclesiæ consuetudinem introduxisse & sanxisse scribunt.

30. De Repudio Christianis licito, ita vt alteram ducant, adulterij causa. *Tom. 2. lib. 2. ad Vxor. cap. 1. num. 4. Tom. 3. lib. 4. adu. Marc. cap. 34. num. 537.*

VIDETVR quidem prima facie tale quid Tertullianus sentire, quũ *diuortium* comparat *excessui mariti*, vti magis probet post hunc non licere alteri nubere, sicuti non licet post diuortium nisi de repudiata vxore sic loquitur: *vt in totum siue per nuptias, siue vulgo, alterius viri admissio, adulterium pronuntietur à Deo*; & mox clariùs: *per mortem vtique, non per repudium facta solutione; quia repudiatis non permiteret Apostolus nubere aduersus pristinum præceptum.* Valeant itaque Erasmus & eius asseclæ, qui pro se Auctorem perperàm citant. Certè contrarium iam definitum est Concilij Trident. sess. 34. can. 9.

31. Circa

31. Circa Trinitatem. *Tom. 1. Tertull. Apolog. cap. 21. num. 316. & lib. aduers. Hermogen. cap. 3. num. 15. lib. aduers. Prax. cap. 2. num. 29. cap. 3. num. 34. cap. 4. num. 39. cap. 8. num. 55. 59. & 60. cap. 9. num. 62. ac 63. Item Tom. 5. Nouatian. lib. de Trinit. cap. 11. num. 56. cap. 22. num. 98. cap. 24. num. 106. & cap. 31. num. 141.*

DE *Trinitatis fide*, id est, trium Personarum, *Patris, & Filij, & Spiritussancti*, sed vnius essentiæ, non dubitasse Tertullianum, ex compluribus eius locis manifestius est quàm vt probatione sit opus, maximè toto libro eius argumẽti, immò & tituli iuxta editionem nostrã aduersus Praxean, vbi aduersus illam eiúsque sectatores Montanistas, qui *secundum Æschinem* dicebantur, non modò probat *eundem non posse dici Patrem & Filium*, sed etiam disertis verbis adserit: *Regulam fidei quæ ab initio Euangelij decucurrit, vnitatem in Trinitatem disponere, Patrem, Filium, & Spiritumsanctum*. Nec aliter Nouatianus libro de Trinitate *Regulam fidei* proponit, cap. 1. 3. ac 29. qua *credamus in Deum patrem & Dominum omnipotentem, rerum omnium perfectiss. creatorem, & in Filium Dei Iesum Christum Dominum Deum nostrum, & etiam in Spiritum sanctum*. Verùm dum illis Paradoxa *circa Trinitatem* adscribimus, hoc solùm volumus, subinde ipsos vtpotè ante omnem de Trinitate hæresin, obscurè loqui in hac materia; & vt ne quis inde fortassis occasionem sui erroris aut hæreseos accipiat, quomodo sano intellectu tales loci explicari possint, adiicimus, omittentes iam primùm Rhenani calumnias in Scholasticos Theologos, quas habet illa sua ad Lectorẽ Admonitione de quibusdam Tertulliani dogmatis; Maximè quòd calumniam faciat ipsi quoque Tertulliano, tum in locis quibusdam corruptis, aut malè intellectis, de quibus mox latiùs, tum in eo quòd falsò illi hæresin adscribat putantium in Eucharistia Corpus Christi, tantum esse in figura, à qua illum vindicauimus Adnot. nostris in lib. 4. adu. Marcionem cap. 40. num. 662. tum quòd inter dogmata siue Paradoxa ponat, quæ ille pulcerrimè non solùm de pœnitentia publica, sed etiam de confessione secreta, vel ipso fatente, latè deducit in libro de Pœnitentia, de quo etiam dubitare non est veritus an Tertulliani esset, quum tamen S. Pacianus ex illo multa descripserit. Quo magis miror, non solùm retentam fuisse in postrema anni 1580. editione Parisiensi dictam illam Admonitionem integram, sed præterea vniuersos errores Rhenani hæresin plerumque sapientes, sine addito Antidoto; vsqueadeò vt Catholicus Lector mihi monendus sit, non minus illas illi cauendas Adnotationes, etsi subinde omisso Rhenani nomine, quàm eas quæ per Pium 1111. & V. Romanos Pontifices interdictæ sunt in editionibus prioribus, donec repurgatæ fuerint. Verùm ad rem veniamus. Primùm vbi sic loquitur Tertullianus in Apolog. & aduers. Praxean: *Tres sunt non statu, sed gradu; nec substantia, sed forma; nec potestate, sed specie; vnius autem substantiæ, & vnius status, & vnius potestatis; quia vnus Deus, ex quo & gradus isti & formæ & species*; vocat *statum*, quod Scholastici, & ipse quoque substantiam; *gradum*, quod illi notionem; *formam*, quod illi proprietates; *speciem*, quod illi habendi modum. Deinde illud lib. adu. Hermog. *Fuit tempus, quum delictum & filius non fuit*, ex zelo non secundum scientiam dictum est vehementius, vt ostenderet materiam non esse æternam; volens per hoc significare dumtaxat, quod habet S. Hilarius lib. 12. de Trinit. solum Patrem æternum, Filium autẽ illi coæternum esse; vt omittam quod ibidẽ ad similia verba, quæ sibi ex persona Arriani proponit, respondeat: Hoc humanum sensum & intelligentiam excedere mũdi, non hoc capere rationem humanæ intelligentiæ, sed prudentiæ fidelis professionem esse. Seipsum autem explicat eodem sensu Auctor lib. aduers. Prax. c. 5. n. 43. & seq. & totis cap. 6. ac 7. Deinceps his verbis eod. lib. adu. Prax. *Filio & Spiritusancto secundum & tertium sortitis locum, tam consortibus substantiæ Patris*: id vult quod dicunt Scholastici, duabus emanationibus productos Filium & Spiritumsanctum à Patre improducto; aut *Filium esse secundam personam, & tertiam Spiritumsanctum*, sicuti postea non semel loquitur. Verùm perperàm illi impingit ibidem Rhenanus, quasi Filium & Spiritumsanctum appellet *membra, pignora*, & *instrumenta*, quum ea verba referantur potius *ad angelos alienos à substantia Patris*, qui tamen Monarchiam Dei non euertunt. Similiter quum Spiritumsanctum tertium gradum dicit, *gradum* intelligit originem. Quod rursum lib. aduers. Prax. τοῦ ὅλου non solùm Spiritusancto, sed etiam Filio ex Patre adtribuit, malunt ita distinguere SS. Hilarius ac August. libris de Trinit. & alij Patres posteriores, vt generationem Filio, processionem adtribuant Spiritusancto. Quod ibidem eam interpretatur *prolationem rei alterius ex altera*, intelligit personas realiter non essentialiter disiunctas; sequitur enim: *qua prolatum dicimus Filium à Patre, sed non separatum*. Commodè etiam sunt interpretandæ propositiones illæ: *Omnis origo parens est, & omne quod ex origine profertur, progenies est*; item: *Trinitas per connexos & consertos gradus à Patre decurrens*. Iam verò ibi: *Pater est tota substantia, Filius verò deriuatio totius & portio*, totum accipit pro pleno seu plenitudine, non aliter atque Scholastici doctores, dum dicunt: Pater plenitudinem Deitatis possidet, in primo signo originis, quia à se eam habet; Filius in secundo signo originis, quia ab vno per generationem communicatam à Patre; Spiritussanctus in tertio signo, quia à duobus per spirationem eandem numero essentiam accipit. Atque hoc est quod aliis verbis postea Auctor extulit: *Ex vno patre omnia, quæ in Deo per substantiæ vnitatem, & in vnitate Trinitas vnius substantiæ*. Item: *vnitas in semetipsa deriuans Trinitatem, non destruitur ab illa, sed administratur*; vt *tota substantia* sit idem quod vna substantia indiuisa in tribus. Denique videtur *Filius* ab Auctore appellari *portio*, quia nec Pater, nec Spiritussanctus est, tametsi vnus Deus sint tres personæ, & non Filius, qui Pater, nec Pater qui Spiritussanctus. Quum verò dicit ibidem: *Patrem maiorem esse Filio*, intelligi debet, non quoad Deitatem quæ sit minor in eo, sed quatenus (sicuti indicant verba sequen-

tia) à Patre generato genitus. Atqui quamquam hîc satis obscurè dicatur: *Ipsum quod Pater & Filius dicuntur, nónne aliud pro alio est?* pulcerrimè seipsum explicat postea, ita vt cum Scholasticis in eo consentiat, quòd *alius dicatur Pater, alius Filius, alius Spiritussanctus; sed non aliud*, eo quòd non sint idem Pater, Filius, & Spiritussanctus, & tamen eiusdem substantiæ. Siquæ præterea sunt alia dicto lib. adu. Praxeã, quæ duriùs aut obscuriùs dicta sint, meminerit Lector totum hunc librum cautè legi & commodè intelligi debere. Ad *Nouatiani* redeamus *Librum de Trinitate*. Imprimis quod habet cap. 11. *diuinitate sermonis in ipsa concretione permixta*, etsi quid tale inuenitur iam dicto libro aduers. Praxean, intelligi debere de permixtione vnionis, non verò permixtione naturarum diuinæ & humanæ, ibi adnotauimus num. 56. id comprobantes ex aliis pluribus eius Libri locis. Est fides recta (iuxta Athanasij Symbolum) vt credamus & confiteamur quòd vnus sit Christus, non conuersione diuinitatis in carnem, sed adsumptione humanitatis in Deum, vnus omninò non confusione substantiæ, sed vnitate personæ. Deinde illud ibidem: *Ante quem nihil præter patrem* eodem intellectu accipiendum, quo id quod suprà adduximus ex Tertull. lib. aduers. Hermog. iuxta quod adnotauimus ad eundem librum cap. 31. num. 141. Nec aliter quàm iam diximus, quòd ibidem *minorem patre* dicit *vt filium*. Cautè etiam debet legi illud, quòd videatur non aliam *vnitatem Patris & Filij* interpretari quàm *societatis concordiam*, adferens perperàm ad hoc locum 1. Cor. 3. pro sua sententia; quia Catholica fides & scripturæ etiam, veritatem essentiæ agnoscunt in Patre & Filio. Denique quòd de Spiritusancto non videatur consentire Catholicæ Patrum traditioni ex scripturis, factum putamus, non quòd negaret Spiritum sanctum æqualem Patri & Filio; sed nondum re definita, obscuriùs solent loqui Patres veteres ob materiæ summam obscuritatem, ita tamen vt commodum aliquem sensum patiantur.

TERTYLIANI